

Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü

The Role of the Organization of Turkic States
in Ensuring the Cultural/Language Security of
the Turkic Peoples/Turkic-Speaking People Living
in the Arctic and Sub-Arctic Region

Burcu GÜÇLÜ AKPINAR*

Öz

Rusya'nın Sibiryaya bölgesi içinde kalan Arktik ve sub-Arktik bölge, Türk halklarının/ Türkçe konuşan halkların yaşadığı bir bölgedir. Bu bölgede yaşayan Türk halkları/Türkçe konuşan halklar Rusya'nın kültürel politikalarından olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu nedenle kültürel güvenlik ve dilin korunması sorunsal ortaya çıkmaktadır. Günümüzde küreselleşme ile birlikte iletişim kanallarının sunduğu imkânlar ve teknolojik gelişimin sağladığı etkileşim Arktik ve sub-Arktik'te Türk kültürünün yaşatılması ve dilinin korunması problemini daha belirgin hale getirmiştir. Bu yüzden Arktik ve sub-Arktik Bölge'de yaşayan Türkler ile Türkçe konuşan halkların kültürel güvenliğinin sağlanması, kültürün yaşatılması ve sürdürülmesi birtakım çalışmaları gerekli kılmaktadır. Türk halklarının bu coğrafyada oluşan zorlu yaşam koşullarına karşı geliştirdikleri hayatta kalma becerileri tüm dünya kültürünü ilgilendirmektedir. Bu bakımdan Sibiryaya'da yaşatılmaya çalışılan Türk kültürü ve dili insanlığın kültürel mirasında önemli bir paya sahiptir. Bu çalışma, Sibiryaya'da yaşayan Türkçe konuşan halkların kültür ve dilinin sürdürülebilirliğinin tehlike altında olduğuna değinmekte ve korunma ihtiyacından bahsetmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın hem Arktik hem de sub-Arktik bölgede yaşayan Türkçe konuşan halkların kültürel ve dil güvenliğinin sağlanması noktasında Arktik Konsey'de gözlemci üye statüsü alarak uluslararası arenada aktif bir rol alabileceği düşünülmektedir.

* Dr, Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5386-7714, e-posta: i.gucluburcu@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 10.05.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 11.08.2022

Anahtar kelimeler: *Arktik Bölge, Sibiryâ Türk Halkları, Kültürel Güvenlik, Dilin Korunması, Türk Kültürü, Türk Devletleri Teşkilatı.*

Abstract:

The Arctic and sub-Arctic region, which is within the Siberia region of Russia, is a region where Turkic peoples/Turkic-speaking peoples live. Turkic peoples/Turkic-speaking peoples living in this region are adversely affected by Russia's cultural policies. For this reason, the problem of cultural security and language preservation arises. Today, with globalization, the possibilities offered by communication channels and the interaction provided by technological development have made the problem of keeping Turkic culture alive and language preservation in the Arctic and sub-Arctic more evident. For this reason, ensuring the cultural security of the Turkic peoples and Turkic language speakers living in the Arctic and sub-Arctic region, keeping the culture alive, and sustaining it requires some studies. The survival skills developed by the Turkic peoples against the harsh living conditions in this geography are of interest to the entire world culture. In this respect, the ancient Turkic culture and language, which is tried to be kept alive in Siberia has an important share in the cultural heritage of humanity. This study mentions that the sustainability of the culture and language of the Turkic-speaking peoples living in Siberia is under threat and points out the need for protection. It is thought that the Organization of Turkish States can take an active role in the international arena by obtaining the status of an observer member in the Arctic Council to ensure the cultural and linguistic security of the Turkish-speaking peoples living in both the Arctic and sub-Arctic regions.

Keywords: *Arctic Region, Siberian Turkic Peoples, Cultural Security, Language Preservation, Turkic Culture, Organization of Turkic States.*

Giriş

Arktik ve sub-Arktik olarak tanımlayacağımız bölge içerisinde Türk halklarının ya da Türkçe konuşan halkların yaşadığı bilinmektedir. Bu bölge siyasi olarak Rusya Federasyonu toprakları içinde Sibiryâ dediğimiz bölgeye tekabül etmektedir. Sibiryâ'nın bugün bilinen tarihinde Türkler, öncelikle Hun yönetimi altında hâkimiyet kurmuştur. Zaman içinde hâkimiyet Türklerin kendi aralarında el değiştirmiş Moğol hükümlarlığına kadar bu böyle devam etmiştir.¹

¹ Fatih Ünal, "Çarlık Döneminde Rusların Sibiryâ Araştırmaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8:41, 2015, s. 613.

Rus imparatorluğu ile başlayıp günümüze kadar uzanan süreçte ise bölgede yaşayan Türk halkları dil üzerinden belirli birtakım genelleştirme politikalarına² tabi kılınmış, eski kültürel varlıklarında kayıplar yaşamıştır. Rusların bölgeye gelmeleriyle birlikte bu bölgede yaşayan Türkler/Türkçe konuşan halklar³ farklı adlandırmalara tabi tutularak kendi içinde ayrıştırmaya maruz kalmıştır. Buradan hareketle Ruslar genelleştirici bir adlandırma perspektifinden bazı Türk halklarını farklı gruplar altında birleştirirken aslında sözcüğün işaret ettiği şey ile gerçeğin üstünü örterek diğer Türklerden ayırmıştır. Bu duruma nüfus açısından yaklaşan Gökburun, aynı soydan gelen halkların farklı adlarla yeniden yapılandırıldığına ve oluşan yeni grupların nüfus açısından azaltılmasına dikkat çekmektedir.⁴ Böylece söz konusu coğrafya kolay yönetilebilir hale getirilmekte, aynı zamanda aynı halk arasında ayrıklık ortaya çıkarılmaktadır. Bu durum sayısı az olan halkların büyük gruplar içinde erimesine vesile olmaktadır. Rusların genel olarak İrtiş nehri boyunca yerleşen ve farklı adlara sahip

² Klasik çağda dilde kullanılan genelleştirilmiş adlandırma teorisi dili şeylere indirgerken şeyleri de işarete bağlar. Foucault, Saussure'cü dil yaklaşımındaki gibi adlandırma sürecinin kökenine inildiğinde imleyen ve imlenen arasındaki ilişkinin keyfilik ve uzlaşım çerçevesinde geliştiğine kanaat getirir. (Bkz. James Harkness, "Önsöz", Michel Foucault, *Bu Bir Pipo Değildir*, Çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2017, s. 10.); Bu sadece konuştuğumuz dil için değil matematik, müzik, bilgisayar kodlaması vb. tüm dillerin yapı taşında yer alan yapısalcılığın zihniyetini teşkil eder. "(...) genel bir temsil taxinomia'sının yerleştiği yerde ad vardır. Adlandırmak, aynı anda hem bir temsilin füsül temsilini vermek hem de onu genel bir tablonun içine yerleştirmektir. Tüm klasik dil teorisi bu ayrıcalıklı ve merkezî varlığın etrafında düzene girmektedir. Dilin bütün işlevleri onda kesişmektedirler, çünkü temsiller bir cümlenin içinde ancak onun aracılığıyla yer alabilirler. Öyleyse, söylem de bilgiyle onun aracılığıyla eklenmektedir." (Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, 5. Baskı, Ankara, 2015, s. 181-182.); "Klasik söylemin temel görevi, şeylere bir ad yakıştırmak ve onların varlıklarını bu adla adlandırmaktır." (Foucault, *age*, s. 186.)

³ Çalışmanın başlığında Türk Halkları/Türkçe konuşan halklar şeklinde yapılan çifte vurgunun sebebi makalenin ulusu ve kültürü harmanlayan bir çerçeveye benimsenmesinden kaynaklanmaktadır. Sibirya'da yaşam süren bir Türk toplumu olan Dolganların günümüzde artık birçoğu Rusça konuşup ana dilleri olan Dolgancayı konuşmuyor. Aynı şekilde Sibirya'da Türk olmayan fakat Altay, Yakut, Tuva dilini konuşan farklı grupların olduğu da bilinmekte. Bu bağlamda Türk olmak dışında Türkçe konuşmak da kültürün yaşatılması ve sürdürülmesi için önemli görülmüştür.

⁴ İbrahim Gökburun, "Küresel ve Bölgesel Güçler Çağında Türk Dünyası Nüfusu", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21:1, 2021, s. 20.

Türkçe konuşan halklara bütüncül olarak “Tatar” adını vermesi⁵ bir bakıma Türk kültüründeki çeşitliliği tek tipleştirme ve zenginliği basitleştirme örneğidir.

Kültürel kompozisyonu değiştiren faaliyetlerde yaşanan artış yerel halkların kültürel anlamda zarar görmesine sebep olmuştur. Sibirya’nın çeşitli bölgelerinde yaşayan bu halklar tarih boyunca kültürlerini devlet politikalarına karşı korumaya çalışırken günümüzde ise küresel bakımdan kültüre tehdit oluşturan tehlikelere karşı daha da savunmasız hale gelmiştir. Kısacası söz konusu bölgede yaşamlarını sürdüren diğer yerli halklar gibi Türkler/Türkçe konuşan halklar hem bağlı oldukları devletin hem de küresel alanın etkisinde hızla değişim geçirmektedir. Son dönemde teknolojinin ve internet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla oluşan yeni tür yaşam şeklinin mevcut kültürler üzerinde negatif etki oluşturduğu gözlenmektedir. Dünya üzerinde yaşayan tüm kültürlerde gerçekleşen bu olumsuz değişim karşısında Sibirya’daki Türk kültürünün nasıl etkileneceği ise bir muammadır.

Adorno modern dönem kitle kültürünü aynılık üzerinden betimlerken kültür endüstrisinin standardize eden yönüne dikkat çekmiş ve bunu tüketim mantığıyla işleyen ekonomi mekanizmasına bağlamıştı.⁶ O dönemden itibaren kültür endüstrisi kültürü bir meta haline getirmeye başlamıştı.⁷ Günümüzde ise ABD Dış Politikasının Hollywood film sektörü üzerinden yürütmüş olduğu küresel kültürel emperyalizm⁸ “GAFAM (Google/Alphabet, Amazon, Facebook, Apple ve Microsoft) ve diğer kurumsal devler” le yeni nesil emperyalizme⁹ evrilmiştir. Küresel medyanın dijitalleşmesiyle beraber entegre kültürler metalaşmaya ve tekelleşmeye neden olurken diğer kültürel formların varoluşuna tehdit yaratmaktadır.¹⁰ Bu yeni düzende

⁵ Н. И. Никитин, *Освоение Сибири В ХVII Веке Книга Для Учащихся Средних И Старших Классов*, Просвещение, Москва, 1990, s, 7.

⁶ Max Horkheimer, Theodor W. Adorno, *Dialectic of Enlightenment*, (ed.) Gunzelin Schmid Noeri, Translated by Edmund Jephcott, Stanford University Press, Stanford, 2002, s. 94-95.

⁷ Age, s 131.

⁸ Bkz. Paul Moody, “U.S. Embassy Support for Hollywood’s Global Dominance: Cultural Imperialism Redux”, *International Journal of Communication*, 11, 2017, s. 2913-2915.

⁹ Michael Kwet, “Digital colonialism: US empire and the new imperialism in the Global South”, *Race & Class*, 60:4, 2019, s. 4.

¹⁰ Mark Poster, “Global Media and Culture”, *New Literary History*, 39:3, 2008, s. 690-691.

tüketici aynı zamanda veri üreten bir yaratıcı rolüne girerken¹¹ eski kültürel formların dışında internet tabanlı yepyeni ortak bir kültürel forum oluşmasına¹² katkı sunmaktadır. Bu haliyle dijital kitle kültürü insanlığı sanki ortak bir hafızaya yerleştirmek için pozitif algılamalar yaratan bir işlemler yumağı gibi gözükmektedir. Oysaki ortak bir platform aynı zamanda kullanıcılarına bireyselleşme kapısını da açmaktadır. Mevcut durumda hem kullanan hem sağlayan moduyla verinin kendisi haline gelen dijital birey, üretim-tüketim ilişkisi içerisine girerek metalaşmakta, dijital emperyalizme hizmet etmektedir. Dijital kültürün yaratmış olduğu bu durum tüm bireyler ve hassas gruplar için risk oluştururken Sibiry'a'da yaşayan Türk halklarının da bu durumdan etkileneceği değerlendirilmektedir.

Arktik bölgede yaşayan bu insanların doğa üzerinde edindikleri eşsiz deneyimlerle sahip oldukları öğretiler iklim değişiminin yaratacağı etkileri göğüslemede tüm insanlığın yararına görülmekte ve bu durum onların kıymetlerini daha da artırmaktadır.¹³ İklim değişikliği ile beraber, insanın doğaya yönelik kötü müdahalelerine bağlı olarak ortaya çıkan ekosistem bozukluğu; kuraklık, aşırı yağış, kaynakların azalması, bunların ekonomiler ve insan hayatının sürdürülebilirliği üzerindeki etkileri,¹⁴ kültürleri tehdit eden diğer faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin son dönemde Yakutistan'da endüstrileşmenin yarattığı dezavantajlara ek olarak küresel ısınma ve iklim değişikliğinden kaynaklanan sorunlar¹⁵ Yakut inancı, dili ve kültürü üzerinde negatif etkiler doğurmuştur.¹⁶ Bu yüzden Yakutlar genç nesli geleneklerine bağlamak amacıyla kültürel yenilenme programları yaratmak zorunda kalmıştır.¹⁷

¹¹ Agm, s.692.

¹² Agm, s. 695.

¹³ Igor Krupnik, "The Cultural Icescapes of the Arctic", March 2014, <https://ocean.si.edu/ecosystems/poles/cultural-icescapes-arctic>, erişim 28.04.2022.

¹⁴ Mirian Masaquiza Jerez, "Challenges and Opportunities for Indigenous Peoples' Sustainability", April 2021, ss.1-2, Decade of Action Policy Brief No. 101, https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/04/PB_101.pdf, erişim 11.06.2022.

¹⁵ Marjorie Mandelstam Balzer, "Indigenous Politics, Economics, and Ecological Change in Siberia", *Georgetown Journal of International Affairs*, 11:1, 2010, s. 29-30.

¹⁶ Agm, s. 31.

¹⁷ Agm, s. 32.

Genel olarak günümüzde yerli halklar kültürel hakların ihlali ile yüzleşmekte, ayrımcılık ve marjinalleşmeye maruz kalmaktadır.¹⁸ Küresel entegrasyon süreci yerli ve dezavantajlı gruplar için tehdit oluşturmaya devam etmektedir. Örneğin yatırımcılar projelerini sadece kar odaklılık anlayışıyla yaparak yerel halkın yaşam alanına, gıda kaynaklarına, ata mirasına, gelenek, inanç ve değerlerine geri döndürülemez zararlar vermektedir.¹⁹ Arktik ve sub-Arktik bölgede yaşayan Türkler ve Türkçe konuşan halkların sahip olduğu kültürü günümüze dek yaşatabilse bile sürdürülebilirliği ile ilgili endişeler bulunmaktadır. Örneğin Covid-19 salgını boyunca Rus Arktik’inde durum yerli halklar için olumsuz seyretmiş ve bölgede yaşayan yerli halklara yönelik politikalar yerel kültürlerin yaşatılması açısından risk yaratmıştır.²⁰

Bu çalışma Arktik ve sub-Arktik bölgedeki Türk kültürünün kendine özgü yaşam şekli ve dili bakımından tehlike altında olduğunu ve bunun küresel düzeyde bir koruma gerektirdiğini savunmaktadır. Çalışma aynı zamanda Rusya Federasyonu iç hukuk düzenlemelerinin hâkim kültüre/dile yönelik korumacı bir yaklaşım sergilerken yerel kültürler ile dillerin korunması ve sürdürülebilmesi noktasında yetersiz kaldığı yönünde bir eleştiri sunmaktadır. Özellikle Rusya’nın son dönemde Arktik Bölge ekonomisini geliştirmek adına çıkarmış olduğu yasaların bölgedeki yerel kültürlerin güvenliğine oluşturduğu tehdit çalışmanın vurguladığı bir diğer konudur. Bu bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı’nın Arktik ve sub-Arktik’te, Türk kültürünün yaşatılması, korunması ve sürdürülebilmesi adına sorumluluk üstlenebileceği, bu doğrultuda özellikle Arktik Konsey’e gözlemci üye olarak bölgede etkin bir rol alabileceği değerlendirilmektedir.

¹⁸ <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/mandated-areas1/environment.html#:~:text=Multiple%20threats%20and%20obstacles%20hinder,the%20rights%20to%20legal%20recognition%2C>, erişim 10.06.2022.

¹⁹ Citra Hennida, Santi Isnaini, Sri Endah Kinasih, “Globalization and Indigenous People Adaptation: Sasi as Social Institution in Maluku”, In Proceedings of the 4th International Conference on Contemporary Social and Political Affairs (ICoCSPA 2018), ss. 97-98, <https://www.scitepress.org/Papers/2018/88173/88173.pdf>, erişim 10.06.2022.

²⁰ Pavel Devyatkin, “Vulnerable Communities: How has the COVID-19 Pandemic Affected Indigenous People in the Russian Arctic?” December 10, 2020, <https://www.thearcticinstitute.org/vulnerable-communities-covid-19-pandemic-indigenous-people-russian-arctic/>, erişim 28.04.2022.

Bu üyelik çerçevesinde Rusya ile yapılacak ortak çalışmaların bölgedeki Türk kültürü ve dili açısından daha verimli sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

1. Sibirya'daki Türk Varlığı

Sibirya coğrafi olarak kuzeyde Arktik Okyanusuna sınır olurken güneyde Asya'nın ortasına kadar uzanır. Doğu-batı boylamında ise Ural Dağları'ndan başlayıp Okhotsk Denizi'nde son bulan ve toplamda yaklaşık 10 milyon km'lik bir alanı kapsar.²¹ Sınırları açıkça belirtilen bu alan Rus Arktik bölgesi ile sub-Arktik bölgesini içine alır.

Rusya Federasyonu toprakları içerisinde yer alan Sibirya tarihsel olarak Türk kültürünün ve dilinin hayat bulduğu bir alan olmuştur. Türk halklarının büyük göçlerle Asya'ya yayılmalarına neden olan bu coğrafya ve iklim aynı zamanda orada kalan Türklerin kültürel izlerinin korunmasında da etkili olmuştur. Örneğin, Sibirya'daki kurganların donmuş topraklar üzerinde yer almaları, bilim insanlarının buluntular üzerinde proto-Türk tarihi ve kültürü açısından önemli tespitler yapmalarına olanak sunmuştur.²² Bölgede yapılan birçok arkeolojik kazı sonucunda Türk kültürünün “dünya uygarlık tarihi” açısından ne derece önemli olduğu ifade edilmiştir.²³ Arkeolojik çalışmalar sonrası ortaya çıkan veriler kültürel birtakım özellikler hakkında bilgi sunmaktadır. Bu bilgiler ışığında Güney Sibirya'daki M.Ö. 2500'lere kadar dayandırılan Afanasyevo Kültürü'nün de Sibirya Türklerinin tarihî izlerini taşıdığı değerlendirilmektedir.²⁴ Dugin de Finlandiya'dan Çukotka hattına kadar olan bölgede arkaik halkların yerleşik olduğuna ve bu halkların arasında Türklerin yer aldığına değinmiştir.²⁵ Günümüz Sibirya'sında hâlâ Türk dilinin çeşitli diyalektlerini konuşan halklar bulunmaktadır: “Altaylılar,

²¹ Никитин, *Освоение Сибири В XVII Веке*, s. 5.

²² Mehmet Kutlu, Leila Kutlu, “Berel'deki 11. Kurgan ve Pazırık Kültürü”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 29:1, 2020, s. 178.

²³ Jelobstov F. Fedotoviç, “Saha Yeri ve Saha Türkleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16:27, 1992, s. 232.

²⁴ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, 17. Baskı, Ankara, 2016, s. 39-40.

²⁵ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2010, s. 136.

Kazaklar, Soyotlar, Sibirya Tatarları, Tofalar, Tuvalar, Hakaslar, Çulımlar, Şorlar, Yakutlar, Dolganlar²⁶ bu halklar arasında yer almaktadır.

Bölgede yüzyıllarca ikamet eden Türklere karşı Rusya'nın Sibirya macerası ise 16. yüzyıl sonundan itibaren Kosak lider Yermak vekâletinde başlamıştır. Sibirya ilhakının arkasındaki önemli sebep ise bölgede Hristiyanlık vasıtasıyla Rus Çarının etkisini artırmak olarak görülmüştür.²⁷ İlk kez 17. yüzyıldaki seyahatnamelerde yer alan Sibirya ancak coğrafi zenginliğinin fark edilmesiyle beraber Rusya'nın ilgi alanına girmiştir.²⁸ Rusya'nın bu yeni topraklarında Stroganovların ticari faaliyetlerini artırması ve bölgede hâkim olmalarıyla Sibirya'da kendine özgü yaşam biçimleriyle hayat bulmuş yerel halkların varlığı tehlike altına girmiştir.²⁹

Radloff Sibirya'da çalışmalarını sürdürdüğü zamanlarda Altaylı halkların Rus tüccarları karşısında var olma mücadelesi verdiklerine dikkat çekmiştir.³⁰ Rusya'nın Sibirya üzerindeki kolonizasyon faaliyetlerini arttırmasından itibaren Sibirya'da yerel halkların varlık ve kültür problemi ortaya çıkmıştır. Özellikle misyonerlerin faaliyetleri sonrası yerel halkın bir kısmı bu faaliyetleri tehdit olarak görüp geleneklerini koruma refleksiyle Rus yayılmacılığına karşı bir direnç oluştururken, bir kısmı ise Ruslarla aynı statüye sahip olmak için Ruslaşma yolunu seçmiştir.³¹

Yaşanan onca olumsuzluklara rağmen Sibirya halklarının kültürlerini günümüze kadar koruma gayretleri dikkat çekicidir. Kazarkin'in ifadesiyle Sibirya kelimesi Ruslar için kökeni belli olmayan bir kelimedir ve bu kelime tarih boyunca kendi varoluşunu kendi başına sürdüren bir kültüre gönderme yapmaktadır.³² Ayrıca Kazarkin Sibirya'daki yerel halkların 21. yüzyıla

²⁶ А.М. Малолетко, *Древние Народы Сибири Этнический Состав По Данным Топонимики: Том V1 Раннее Заселение Северной Азии*, Томский Университет, Томск, 2012, s. 45-69.

²⁷ İlyas Topsakal, "An Analysis Of Studies On Siberian History, Culture, Archeology And Civilization", *Siberian Studies*, 2:6, 2014, s. 3-4.

²⁸ И.А. Жерносенко, Е.И. Балакина, *Культура Сибири и Алтайя Монография*, Издательство Жерносенко С.С., Барнаул, 2011, s. 9-10.

²⁹ Boris Kagarlitsky, *Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi*, Çev. Esin Soğancılar, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 204-206.

³⁰ W. Radloff, *Sibirya'dan I*, Çev. Ahmet Temir, Maarif Basımevi, İstanbul, 1956, s. 295.

³¹ Age, s. 332-334.

³² Казаркин, А.П. *Регионализм – перекресток мнений // Сибирь в контексте мировой культуры*. – Томск, 2003. – С.4-7'den aktaran; И.А. Жерносенко, Е.И.

kadar kendi öz varlıklarını korumayı başarabildiğine değinirken gelecek yıllar için çekincesini de açıkça ortaya koymakta ve bu yüzden Sibirya'yı dünya kültürü bağlamında düşünmektedir.³³

2. Sibirya'daki Türk Kültürü ve Dillerinin Güvenlik Sorunu

Rusya'da Rusça konuşan etnik Ruslardan sonraki en büyük nüfusu yaklaşık 12 milyon kişi ile Türkçe konuşan halklar oluşturmaktadır.³⁴ Kuzeyin ve Sibirya'nın dilleri ve dil aileleri içerisinde Türk dilleri grubunda bulunanlar ise Kumandin, Telengit, Teleut, Tofalar, Tubalar, Tuva, Tuva-Tojinsk, Çelkan, Çulum, Şor ve Yakut dilleri'dir.³⁵ Güney Sibirya'da Türkçe konuşan halkların Türk dilinin kullanımı konusundaki istikrarlı vaziyeti kültürel gelişimlerine önemli katkı sunmuştur.³⁶ Burada dilin kullanılması kültürün korunmasına, kültürün korunması da dilin kullanımının devam ettirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda tarih boyunca Kuzey Avrasya'da konuşulan etnik dil kategorisi içerisinde yer alan Türk dillerinden hiçbirinin tarih sahnesindeki yerini terk etmediği ifade edilmektedir.³⁷ Fakat bu görüşe karşı Rusların bölgeye hâkim olmalarıyla birlikte birçok yerel dilin kademeli olarak tarih sahnesinden silindiği söylenmektedir.³⁸ Sibirya'da var olmuş birçok yerel halk Rusya'nın asimilasyon ve Sovyet milliyetleri politikasına maruz kalmıştır.³⁹ Çarlık döneminde açıkça Ruslaştırma politikalarının uygulanmasına şahit olunurken, Sovyetler Birliği döneminde ise Rus olmayan milliyetlere karşı

Балакина, *Культура Сибири и Алтая*, s. 44.

³³ Age, s. 44.

³⁴ Дмитрий Насилов, “Законодательная База Языковой Политики В Российской Федерации”, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 2:2, 2013, s. 28.; Rusya Federasyonu son nüfus sayımını gecikmeli olsa da tamamlamış ve sonuçlarını 2022 yılı son çeyreğinde yayınla taahhüdünde bulunmuştur. Bkz. “Rosstat озвучил первые итоги переписи”, <https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/160796>, erişim 29.04.2022. Bu yüzden çalışmada belirtilen nüfus istatistikleri Rusya Federasyonu 2010 yılının nüfus verilerine dayanmaktadır.

³⁵ Николай Вахтин, *Языки Сибири И Севера Материалы к Учебнику*, Нестор-история, Санкт-Петербург, 2016, s. 7.

³⁶ Малолетко, *Древние Народы Сибири*, s. 69.

³⁷ Age, s. 31.

³⁸ İlyas Topsakal, “Türk Tarihi Açısından Sibirya'nın Kısa Tarihi (Başlangıçtan XVI. yüzyıla kadar)”, *Turkish Studies*, 6:1, 2011, s. 1869.

³⁹ Ivan Sablin & Maria Savelyeva, “Mapping Indigenous Siberia: Spatial Changes and Ethnic Realities, 1900–2010”, *Settler Colonial Studies*, 1:1, 2011, s. 88-89.

daha kapsayıcı ve yerel kültürlerle dilleri olumlayan yerleştirme (*korenizatsiya-Korenizatsiya*) politikasına geçilmiş fakat Stalin'in başa gelmesiyle durum Ruslaştırma boyutuna varmıştır.⁴⁰ Bu bağlamda Rus kültür tarihinde sırasıyla kültürel asimilasyon, entegrasyon ve daha sonra ise Ruslaştırma metodlarının birbirini takip ettiği anlaşılmaktadır. Böylelikle, "(...) çoğullukları bir arada tutmanın gerekleri ve çoğullukları/farklılıkları bir üst kimlikle (*Sovyet/Rus kimliği*) kaynaştırma hedefi Rus/Sovyet devletlerinin klasik bir sorunu/açmazı olmaya devam etmiştir."⁴¹ Rusya'nın Federasyon haline gelmesiyle birlikte ademimerkeziyetçilik-merkeziyetçilik tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. 90'lı yıllarda federal-yerel arasında yaşanan sıkıntıların zirve yapması, 2000'li yıllarda terörist eylemlerde yaşanan artışlar,⁴² yeniden merkezileşmenin ilk tetikleyici unsurları olarak karşımıza çıkmış ve nihayetinde yerel yöneticilerin seçimi yerine atanması sistemi getirilmiştir.⁴³ Putin'in başkanlık federasyonunu Yeltsin'in inşa ettiği federasyon fikrinden ayıran en temel fark, yeniden merkeziyetçi yönetim anlayışını benimseyerek bir nevi entegrasyon olan federalizmi otoriteryanizm ile harmanlayarak, siyasi erki kuvvetlendirmek olmuştur.⁴⁴ Burges, Grüder'den yaptığı referansta, 19. yüzyıl Rusya'sının homojen yapıda bir ulus-devlet kurma, SSCB bünyesinde ise uluslar üstü bir entegrasyon oluşturma girişimlerinde bulunduğu değinmiştir.⁴⁵ Grüder'in başarısızlık

⁴⁰ Bkz. Sevinç A. Özcan, *Bir Sovyet Mirası: Rus Azınlıklar*, Küre Yayınları, İstanbul, 2005, s. 7-15.

⁴¹ Zeynep Dağı, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış politika: Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002, s. 89.

⁴² Federasyon içindeki kimi cumhuriyetlerin federal kanunlara aykırı pratiklerle donatılmış kendi anayasaları bulunmakta ve bu cumhuriyetler kendi anayasalarına göre hüküm vermekteydi. Daha fazla bilgi için bkz. Feryal Kalkavan, "Rusya Federasyonu'nda Federalizm ve Ünitarizm Tartışmaları", (ed.) Erhan Büyükkancı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phonix Yayınevi, Ankara, 2004, s.16.

⁴³ Vladimir Gel'man, "Leviathan's return The policy of recentralization in contemporary Russia", (ed.) Cameron Ross and Adrian Campbell, *Federalism and Local Politics in Russia*, Routledge, Oxon, 2009, s. 1.

⁴⁴ Bkz. Andreas Heinemann-Grüder, "Is Russia's Federalism Sustainable?", *Perspectives on European Politics and Society*, 3:1, 2002, ss. 69-86; Andreas Heinemann-Grüder, "Federal Discourses, Minority Rights, and Conflict Transformation", (ed.) Cameron Ross and Adrian Campbell, *Federalism and Local Politics in Russia*, Routledge, Oxon, 2009 s. 57-58.

⁴⁵ Michael Burgess, "Between a Rock and a Hard Place: The Russian Federation in Comparative Perspective", (ed.), Cameron Ross and Adrian Campbell, *Federalism and Local Politics in Russia*, Routledge, Oxon, 2009, s. 42.

olarak değerlendirdiği bu iki girişim “ *bir entegrasyon aracı olarak zorunlu asimilasyonu’ meşrulaştırmaya hizmet etmektedir.*”⁴⁶ Oluşturulan farklı formdaki bu federal düzen içinde “*Geleneksel üretim biçimlerinin değişmesi, karma evlilikler, göç süreçleri ve sürekli bir asimilasyon, geleneksel yaşam tarzlarının, kültürlerin, geleneklerin ve yerli dillerin ortadan kalkmasına katkıda bulunmaktadır.*”⁴⁷ Rusya’nın kuzeyinde, Sibiry’a da ve Uzak Doğu’sunda yaşayan yerli halklar, dillerinin ve kültürlerinin kaybolmasına neden olabilecek birçok problemle beraber yaşamaktadır. Bunların arasında okuma yazma oranındaki yetersizlik, dağınık yaşamın getirdiği zorluklar, yerel dildeki eğitim materyali ve öğretici yoksunluğu, yerel halkın kültürel haklarını savunacak hukukçuların bulunmayışı vb. konular yer almaktadır.⁴⁸ Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Türk halkları/Türkçe konuşan halklar için de durum aynıdır.

Dil, farklı coğrafyalardaki insanlar arasındaki etkileşim, insan hareketleri, küreselleşme vb. etkiler nedeniyle değişim ve gelişime açık olmuş, kimi diller ise farklı dillerin baskın karakteri ile zamanla yok olma tehlikesi içerisine girmiştir. “*Dünyadaki dillerin %95’inin içinde bulunduğumuz yüz yılın sonunda yok olacağı tahmin edilmektedir. Günümüzde dünyadaki dillerin %96’sına karşılık gelen yaklaşık 6700 dil dünya nüfusunun sadece %3’ü tarafından kullanılmaktadır.*”⁴⁹ Dünya dillerindeki kayıp öyle bir seviyeye ulaşmıştır ki insanlık her iki haftada bir, bir dilin yok oluşuna şahitlik etmektedir.⁵⁰ İnsanların yaşamlarında geçirdikleri köklü değişimler, yaşadıkları toprakların kaybı,⁵¹ konuşan kişi sayısındaki azalma, küçük

⁴⁶ Age, s. 42.

⁴⁷ Heinemann-Grüder, “Federal Discourses, Minority Rights, and Conflict Transformation”, s. 61.

⁴⁸ Федерика Прина, “Защита прав меньшинств и коренных народов Российской Федерации: проблемы и решения для будущего”, Группа по правам меньшинств Европы, 2014, <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2014/11/mrg-protecting-rights-minorities-indigenous-peoples-russian-federation-RU.pdf>, erişim 05.08.2022.

⁴⁹ UN Economic and Social Council, “Indigenous languages: preservation and revitalization (articles 13, 14 and 16 of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples)”, Permanent Forum on Indigenous Issues Fifteenth session, New York, 9-20 May 2016, s. 4. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/055/48/PDF/N1605548.pdf?OpenElement>, erişim 08.05.2022.

⁵⁰ “Protecting languages, preserving cultures”, <https://www.un.org/en/desa/protecting-languages-preserving-cultures-0>, erişim 08.05.2022.

⁵¹ Marleen Haboud, interview with Lucía Iglesias Kuntz “An Epidemic is Threatening

bir alanda sınırlı bir yapıya sahip dil kullanımını, küreselleşmenin yarattığı etkiler ile göçler dilin sürdürülebilirliğinin önündeki en önemli engellerdir.⁵² Diğer yandan dil ve dilin yaşadığı coğrafya arasında doğrudan bir bağ söz konusudur. Bu nedenle çevrenin ya da çevresel şartların değişimi dilin değişiminde rol oynamaktadır.⁵³ Dilin yitirilmesi bir nevi “kültürel ve entelektüel bir kayıp” olarak nitelendirilirken bu kayıp “zoolojik ve botanik” dünyalarda yaşanan kayıplarla da ilişkilendirilmektedir.⁵⁴ Yerel dillerin yok olmasında bir diğer neden günlük hayatta kullanılan siyasi ve ticari faaliyetlere ait dilin *lingua franca* haline gelmesidir.⁵⁵ Teknolojinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla da dillerin tekipleşme tehlikesi sadece yerel dilleri değil buna maruz kalan tüm dillerin güvenliğini tehlikeye atmaktadır.⁵⁶

Günümüzde Sibirya’da hâlâ konuşulmakta olan Türk dilleri arasındaki yerini koruyan Yakut Dili’nin son dönemde “savunmasız diller kategorisi”⁵⁷ içine alınması dil güvenliği açısından endişe yaratmaktadır. Yakutistan’da yer alan büyük şehirlerde nüfusun büyük bir bölümünü daha çok Rus ve Ukraynalılar oluşturmakta Yakutlar ise daha çok kırsal alanda yaşamakta ve şehirlerde dil olarak Rusça’yı kullanmaktadırlar.⁵⁸ Yakut diline benzer

Indigenous Languages” *The UNESCO Courier- Special edition*, October 2009, s. 11-12, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000185904>, erişim 08.05.2022.

⁵² Jived Jafarov, “Language Safety in the Context of National Security”, *Bulgarian Historical Review*, 1:2, 2018, s. 207-208.

⁵³ Minnie Degawan, “Indigenous languages: Knowledge and hope”, *The UNESCO Courier*, <https://en.unesco.org/courier/2019-1/indigenous-languages-knowledge-and-hope#:~:text=For%20indigenous%20peoples%2C%20languages%20not,and%20aspirations%20of%20their%20youth>, erişim 08.05.2022.

⁵⁴ Ken Hale, “On endangered languages and the safeguarding of diversity”, Ken Hale, Michael Krauss, Lucille J. Watahomigie, Akira Y. Yamamoto, Colette Craig, LaVerne Masayeva Jeanne and Nora C. England, “Endangered Languages”, *Language*, 68:1, 1992, s. 1.

⁵⁵ Richard Solash, “Silent Extinction: Language Loss Reaches Crisis Levels”, *Rferl*, February 19, 2010, https://www.rferl.org/a/Silent_Extinction_Language_Loss_Reaches_Crisis_Levels/1963070.html, erişim 07.05.2022.

⁵⁶ Сайяр Габиб оглы Абдуллаев, Тофик Гасанага оглы Кязимов, Судаба Ейбалы гызы Абасова, “Безопасность и Тенденции Развития Языка в Условиях Глобализации”, *Безопасность информационных технологий*, [S.1.], 26:2, 2019, s. 111.

⁵⁷ Juha Janhunen, “North-East Asia”, (ed.) Christopher Moseley, *Atlas of the World’s Languages Danger*, UNESCO Publishing, 3rd Edition, Paris, 2010, s. 50.

⁵⁸ Brigitte Pakendorf and Innokentij Novgorodov, Loanwords in Sakha (Yakut), A Turkic Language of Siberia, (ed.) Martin Haspelmath, Uri Tadmor. *Loanwords in the*

olarak bilinen Dolgan dilinin (bazı kaynaklarda diyalekt olarak geçer) durumu ondan farklı değildir. Yakutça'yı konuşan kişi sayısı fazla olmasına rağmen çok büyük bir arazide dağınık bir biçimde yaşıyor olmaları, dilin korunması ve yaşatılması bakımından ayrı bir tehdit oluştururken Dolgan dilinde ise konuşan kişi sayısının giderek azalması dilin kaybolma tehlikesini ortaya çıkartmaktadır.⁵⁹ Örneğin 1970'lerin sonuna kadar Dolganca üzerine yok denecek kadar az sayıda çalışma yapılmıştır.⁶⁰ Dolgan dili ile ilgili yapılan çalışmalarda ancak 1980'li yıllarda, az da olsa bir gelişme gözlenmiştir. Coğrafi ve demografik açıdan kültürlerini daha çok koruma şansına sahip olmalarına karşın yeni nesilde Dolganca'nın kullanımının Rusça karşısında savunmasız duruma düştüğü anlaşılmaktadır.⁶¹ Dile vakıf olan kişi sayısı gün geçtikçe azalmakta ve bölgede Türk kültürü ve dilinin yaşatılması tehlike altına girmektedir. Başka bir kaynağa göre 7885 kişi olarak verilen Dolgan nüfusunun ancak 1054'ü Dolgan diline hâkimdir.⁶² Bu veriler Arktik ve sub-Arktik bölgede yaşayan Türk halklarının dil açısından tehlike altında bulunduğunu ve dilin kaybı ile kültürün de kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

3. Rusya Federasyonu Yasal Düzenlemelerinde Kültürel Güvenlik ve Bunun Yerel Kültürlere Etkisi

Rusya güvenlik konusunda geleneksel anlayışla ilerlemiştir. Ancak son dönemde değişen tehdit algılamaları Rusya'yı da güvenlik konularında çeşitlenmeye gitmeye zorlamıştır. Kültürün de bir güvenlik meselesi olarak kabul edildiği ve "kültürel egemenlik" (*cultural sovereignty*) teriminin de ilk kez geçtiği 2015 yılında yayınlanan güvenlik stratejisi ile ilgili kararnamede terimin tam olarak yasal prosedürde neye karşılık geldiği belirtilmemiştir.⁶³ Rusya Güvenlik stratejisinin 2021 yılındaki yeni versiyonunda kültürel güvenlik, "*Geleneksel Rus manevi ve ahlaki değerlerinin,*

World's Languages: a Comparative Handbook, De Gruyter Mouton, Berlin, 2009, s. 496.

⁵⁹ Janhunen, "North-East Asia", s. 50.

⁶⁰ Вкз. Александр А. Петров, "Долганский Язык" *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 8:13, 2018, s. 44.

⁶¹ Gülsüm Killi, "Rusya Federasyonu Azınlık Politikasının Sibirya Türk Halklarının Dillerine Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 9, 2008, s. 374-375.

⁶² Вахтин, *Языки Сибири И Севера*, s. 11.

⁶³ Anna K. Rozhkova, Irena V. Kochetkova, "The Legal Issues of The Substantiation of New Types of National Security", *Law Enforcement Review*, 4:2, 2020, s. 68-69.

kültürünün ve tarihî hafızasının korunması” başlığı altında ele alınırken kültüre karşı genel bir tehdit algısı üzerinde durulmuştur.⁶⁴ Örneğin, bu Kararnamenin 87. maddesinde “*kültüre, ahlaki değerlere ve tarihe karşı bir saldırı olduğundan*”, 89. maddede ise “*Rus dili ve kültürünün tehlike altında olduğundan*” bahsetmektedir.⁶⁵ Aynı Strateji belgesinin 93. maddesi Rusya Federasyonu halklarının kültürlerinin korunması konusunda birtakım ödevler sıralarken⁶⁶ 8. kısım Rus halkının “*somut ve somut olmayan kültürel mirasının korunmasına*”, 12. kısım ise “*Federasyon içinde Rus dilinin resmî dil olarak kullanılmasının desteklenmesi ve korunması gerektiğine*” değinmektedir.⁶⁷ Nitekim bununla ilgili yürürlükte olan Rusya Federasyonu Devlet Dili hakkındaki kanun “*Rus dilinin resmîyetinden ve yasal mevzuata uygunluğundan*” açıkça bahsetmektedir.⁶⁸

Devlet dilinin kullanım alanlarından bahseden 3. maddenin özellikle kültürel alanı yakından ilgilendiren 9. Kısımında “*kütle iletişimin kapsamına giren, sinemalardaki film gösterimlerinde, tiyatro, edebiyat ve diğer kültürel etkinliklerde, Rusçanın yanında Federasyonda yer alan cumhuriyetlerin dillerinin, Federasyonda yer alan halkların dillerinin, hatta mevzuata uygun olduğu takdirde diğer yabancı dillerin kullanılabilceği*”⁶⁹ ifade edilmektedir.

Diğer taraftan nüfus olarak az sayıya sahip yerli halklara ilişkin kanununun 10. maddesinde “*anadilin korunması ve geliştirilmesi*”, “*anadilde bilgi almak ve yaymak*” birer hak olarak belirtilmektedir.⁷⁰ Ancak Rus anayasasının dil konusunda hak ve yükümlülükler ayırımına giderek Rusça dışındaki dillerin korunma hakkına vurgu yaparken dilin devlet

⁶⁴ Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400, О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации, Вкз. <http://kremlin.ru/acts/bank/47046/page/5>, erişim 13.04.2022.

⁶⁵ Agk.

⁶⁶ Agk.

⁶⁷ Agk.

⁶⁸ Российская Федерация Федеральный Закон О Государственном Языке Российской Федерации, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102092715>, erişim 05.05.2022.

⁶⁹ Agk.

⁷⁰ Российская Федерация Федеральный Закон О Гарантиях Прав Коренных Малочисленных Народов Российской Федерации, 30 апреля 1999 года № 82-ФЗ, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102059473>, erişim 02.05.2022.

Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü tarafından korunmasına ilişkin herhangi bir yükümlülük altına girmediği anlaşılmaktadır.⁷¹

Ayrıca 1999 yılında Yeltsin'in imzalamış olduğu yerli halkların haklarını konu edinen federal yasaya göre bir topluluğun kendini “nüfusu az olan yerli halklar” (*коренные малочисленные народы*) grubunda tanımlaması için sayısal olarak 50 bin kişiden az olma şartı getirilmiştir.⁷² Bu sayının kanunda neye göre belirlendiği açıkça belirtilmemiştir. Günümüzde dünya nüfusu, söz konusu kanununun yayımlandığı zamandakine oranla oldukça artmıştır. Ancak nüfusu az olan yerli halk tanımını veren 50 bin sayısında revizyona gidilmemiştir. Bu yüzden dünya nüfusuna göre sayıları oldukça az olan Yakutlar (2010 nüfus sayım sonuçlarına göre: 478.085 kişi⁷³) sayı kısıtlaması bağlamında bu kanun içinde değerlendirilmemektedir. Fakat bu grup içinde başta Dolganlar olmak üzere kuzeyde yer alan diğer Türkçe konuşan halklar yer almaktadır. Bu kanunun 5. Maddesinin 2. Kısmı ana hatlarıyla kanunda belirtilen yerli halkların “yaşam biçimlerinin, kültürlerinin, dillerinin gelişmesi, korunması ve canlandırılması için” bir program oluşturulmasına izin verirken⁷⁴ kanun sadece hak vermek temelinde kalmıştır. Yerli halkların bu hakkı nasıl kullanacağı, kültürün korunması ve sürdürmesi için devletin sorumluluk ve yükümlülüklerin neler olduğu açıkça belirtilmemiştir.

Öncelikle yerel kültürlerin ve dillerin korunması için gerekli olan ekonomik ve sosyal bazı ihtiyaçların karşılanma sorumluluğu tamamıyla yerel yönetimlere bırakılamayacak kadar önem arz eden bir konudur. Bu nedenle ulusal veya federal ölçekte yönetimin desteği, teşviki ve düzenleyici yasal mevzuatı ile ortak uygulama ve denetim sisteminin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kymlicka'ya göre, uluslararası etkileşimden kaynaklı

⁷¹ Sufian Zhemukhov, Şener Aktürk, “The Movement Toward a Monolingual Nation in Russia: The Language Policy in the Circassian Republics of the Northern Caucasus”, *Journal of Caucasian Studies*, 1:1, 2015, s. 47-48.

⁷² Вкз. Российская Федерация Федеральный Закон О Гарантиях Прав Коренных Малочисленных Народов Российской Федерации, 30 апреля 1999 года № 82-ФЗ, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102059473>, erişim 02.05.2022.

⁷³ Вахтин, Age, s. 13.

⁷⁴ Российская Федерация Федеральный Закон О Гарантиях Прав Коренных Малочисленных Народов Российской Федерации, 30 апреля 1999 года № 82-ФЗ, <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102059473>, erişim 02.05.2022.

dışsal faktörlerin olumsuz etkisinin de var olduğu küresel bir ortamda, yerel halkların haklarının sağlanması ve taleplerinin gerçekleşmesi noktasında tüm gücün yerel yönetimlere verilmesi, ulusal ya da federal ölçekte yeterli desteği bulamayan yerel yönetim ve halkların kazanımlarında kayıplara neden olmaktadır.⁷⁵ Burada önemli olan nokta merkezî yönetimin farklılıklara saygı prensibi çerçevesinde yerel yönetimi olumlayan, kültürel zenginliği destekleyen ve onu koruyan politik kararların alınmasıdır.

Yerel kültürleri etkileyeceği düşünülen bir diğer kanun ise Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölgesi'ndeki İş Girişimlerinin Desteklenmesi hakkında yayınladığı kanunudur. Bu kanunun 1. bölüm 2. madde 3. kısmında Arktik Bölge'nin kara toprakları içerisinde Türk kültürünün yaşatıldığı Saha Cumhuriyeti (Yakutistan) ile Krasnoyarsk krayının belirli bölgeleri de yer almaktadır.⁷⁶ Kanunda belirlenen bölgelerin tamamı Rusya'nın Arktik Okyanusuna çıkış sağlayan ve ekonomik avantaj sunan kıyılarıdır. Böyle bir ayırım kıyı ile iç kesim arasında eşitsiz bir durum oluşturarak ileride idari yönetimlerin bölünmelerine yol açacak bir ortam yaratmaktadır. Aynı kanun Arktik Bölge'nin kalkınması adına belirli bir meblağ karşılığında yatırım yapan özel ya da tüzel kişi için Arktik Bölge'de ikamet sunmaktadır. İkametlerin sözleşmelerde yer alan tarihe kadar sürebileceği belirtilse de bu sürenin uzatılabileceğine yer verilmiştir.⁷⁷ Yeni ikametlerin, nüfus bakımından hassas olan bu bölgenin bir bütün olarak demografik yapısında yaratacağı değişim hakkında bir ön çalışma yapılmış mıdır? Bununla ilgili bir kota konulmuş mudur? Bu belirli değildir. Kanunun 28. Maddesi bu bölgede yer alan ve nüfusu az olan yerli halkların geleneksel ticari faaliyetlerini yürütmelerine ve ekonomik hayata katılmalarına yönelik destek sunma taahhüdünde bulunmaktadır.⁷⁸ Ayrıca Arktik Bölge'de yeni ikamet edeceklere burada yaşayan yerli halklara karşı davranışlarını düzenleyen, kısmen tavsiye niteliği taşıyan bir sorumluluk

⁷⁵ Will Kymlicka, *Çok Kültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 122-123.

⁷⁶ Российская Федерация Федеральный Закон о Государственной Поддержке Предпринимательской Деятельности в Арктической Зоне Российской Федерации, от 13.07.2020 № 193-ФЗ (последняя редакция), <http://kremlin.ru/acts/bank/45677>, erişim 06.05.2022. Bu iki bölge Sibiryaya bağlamında belirtilmiştir.

⁷⁷ Agk.

⁷⁸ Agk.

standartı getirilmiştir. Bu standart yerli halkların yaşam biçimlerini korumaya yönelik bir adım olarak görülürken, yerli halk temsilcileri bu yaşamın güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁹

Günümüzde Rusya Federasyonu'nun Arktik Gelişme Projesi gibi birtakım projeleri ya da uzun vadede kırsal bölgelerde dâhi demografiyi değiştireceği tahmin edilen girişimleri⁸⁰ Arktik ve sub-Arktik bölgede yaşayan Türkçe konuşan halkların kültürel güvenliğine yönelik tehdit oluşturmaktadır. Nitekim Rusya 2000 yılındaki bir kararnameyle ülkeyi federal bölgelere ayırmış tarihî Sibiryâ bölgesini, Sibiryâ ve Uzak Doğu olmak üzere iki ayrı federal bölge olarak tasarlamıştır: "*Sibiryâ Federal Bölgesi içerisinde Altay, Tuva ve Hakas Cumhuriyetleri; Krasnoyarsk ve Altay Kralları; Omsk, Tomsk, Novosibirsk, Kameroovskaya ve İrkutsk Oblastları bulunur. Uzak Doğu Federal Bölgesinde ise, Saha (Yakut) ve Buryat Cumhuriyetleri; Habarovsk, Primorski, Zabaykalski, Kamçatka Kralları; Amur, Magadan, Sahalin ve Yahudi Özerk Oblastı, Çukotka Otonom Okruğu bulunur*".⁸¹

Rusya Sibiryâ'yı federal bölgelere ayırsa da bu bölgeyle ilgili alınacak kararlarda Sibiryâ ve Uzakdoğu'yu genellikle birlikte almakta, hatta buna kuzeyde yer alan diğer rayonları da eklemektedir.⁸² Sibiryâ her ne kadar federal olarak bölgelere ayrılrsa da zorlu iklime karşı oluşan ortak kültürden dolayı yine eski tarihsel bütünlüğü içinde ele alınmaktadır. Uzakdoğu Federal Bölgesi içinde yer alan Türk yurdu Saha Cumhuriyeti (bir diğer adıyla Yakutistan) bu açıdan tarihî Sibiryâ'nın bir parçası olarak görülmektedir. Yakutistan'ın coğrafi konumu Rusya için üzerinde denetim gerektirecek bir alan olarak görülmekte ve Yakutistan'ın Laptev Denizi ile Doğu Sibiryâ Denizi'ne tekabül eden kıyı hattını kapsayan bölgelerinin

⁷⁹ Стандарт Ответственности Резидентов Арктической Зоны РФ Сохранит Традиционный Уклад Жизни КМНС, 08.02.2021, <https://iltumen.ru/news/19249>, erişim 06.05.2022.

⁸⁰ Dugin, *Rus Jeopolitiği*, s. 139-140.

⁸¹ Вкз. Указ Президента Российской Федерации от 13.05.2000 N 849 "О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе", <http://sfo.gov.ru/polpred/polpred/doc5/>, erişim 08.04.2022.

⁸² Вкз. Постановление Правительства Российской Федерации от 20.11.2021 г. № 1981, Постановление Правительства Российской Федерации от 16.11.2019 г. № 1462, Постановление Правительства Российской Федерации от 05.05.2018 г. № 558...etc. <http://government.ru/docs/all/>, erişim 08.04.2022.

idari olarak ayrılması ve Moskova'nın kontrolünde yeniden formüle edilmesi düşüncesi⁸³ Yakutistan'ın denize çıkışını engelleyerek Kuzey Deniz Yolu'ndan (*Северный морской путь- Севморпуть (СМП)*) elde edeceği ekonomik avantajın önlenmesine neden olacaktır. Rusya için ekonomik anlamda gelişen ve bağımsız hareket eden bir Yakutistan'ın bağımsızlığını ilan etme riski bulunmaktadır. Nitekim bu çerçevede Yakutistan'ın kıyı hattını⁸⁴ da içerecek şekilde yeni bir “Arktik Bölge” tanımlaması Arktik'e ilişkin Rus politikasının yasal zeminini oluşturmaktadır.⁸⁵ Krasnoyarsk krayı içerisinde ise Norilsk, Taymyrsky Dolgano-Nenetsky ve Turukhansky rayonları “Arktik Bölge” alanında ilan edilmiştir. Norilsk'e ileri karakol vazifesi verilmesinin⁸⁶ temel mantığı da bu yasal prosedürlerle desteklenmektedir.

Rusya Federasyonu'nun Arktik Bölge dışında yaşayanlara burada faaliyet alanı açmasıyla bölgenin demografik ve kültürel yapısında değişim yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Çin gibi büyük bir gücün bölgedeki etkileri düşünüldüğünde bunun kolonizasyon döneminde Rus İmparatorluğu'nun bölgede yarattığı değişimden daha güçlü sonuçlar yaratmaya muktedir olduğu anlaşılmaktadır. Çin'in enerji bakımından Rusya'dan başta doğal gaz olmak üzere diğer doğal kaynak talepleri, bölgede dengeleri değiştirecek etki yaratmaktadır. 2019 yılında Yakutistan'dan Çin'e enerji akışına başlanan Sibiry'a'nın Gücü (*Сила Сибири*)⁸⁷ boru hattına ek olarak Sibiry'a'nın Gücü 2 (*Сила Сибири-2*) ve diğer hatların konuşulması⁸⁸ bölgede Çin'in etkisinin daha da artacağını göstermektedir. Yakutistan Cumhuriyeti ve

⁸³ Dugin, Age, s. 152-153.

⁸⁴ Yakutistan Cumhuriyeti içerisinde kıyı hattında yer alan: Allaikhovsky, Anabarsky, Bulunsky, Nizhnekolymskiy ve Ust-Yansky Rayonları Arktik Bölge olarak ilan edilip farklı bir yasal zemine oturtulmuştur. Bkz. Указ Президента Российской Федерации от 02.05.2014 г. № 296, <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201405050030.pdf>, erişim 07.05.2022.

⁸⁵ Agk.

⁸⁶ Dugin, Age, s. 149.

⁸⁷ “О компании Сила Сибири”, <https://tomsk-tr.gazprom.ru/about/sila-sibiri/>, erişim 07.05.2022.

⁸⁸ Henry Ridgwell, “Power of Siberia 2' Pipeline Could See Europe, China Compete for Russian Gas”, *Voanews*, January 18, 2022, <https://www.voanews.com/a/power-of-siberia-2-pipeline-could-see-europe-china-compete-for-russian-gas-/6402242.html>, erişim 07.05.2022.

Krasnoyarsk krayında zengin doğal kaynakların varlığı ve bunu işleyecek nüfusun bulunmayışı⁸⁹ buna karşın Çin'in enerji ihtiyacının gün geçtikçe artması ve endüstrinin ihtiyacı olan insan kaynağına sahip olması bölgeye olan ilgisini arttırmaktadır.⁹⁰ Çin'in ticari alanda söz sahibi olmaya başlaması, buradaki dillerin daha fazla baskı altına alınarak kültürün yanında dilin de tehlike altına girmesine neden olabilecektir. Nitekim Çin-Rusya sınırının Çin tarafında nüfusun yoğun olduğu, Rusya tarafının ise nüfus açısından yetersiz olduğu gerçeği⁹¹ bölgede yaşayan tüm yerli halklar gibi Türkçe konuşan halkların kültüründe sürdürülebilirlik riski oluşturmaktadır. Rusya'nın Kırım'ın ilhaki sonrasında Batılı ülkeler ile olan anlaşmazlığı onu Çin'e daha da yakınlıştırmıştır. Bu yeni konjonktür Rus toplumunun özellikle Sibiryaya ile Uzak Doğu Federal bölgelerinde Çinli göçmenleri bir tehdit olarak görme eğiliminde azalma yaratmıştır.⁹² Arktik Bölge'nin ekonomik gelişmesini destekleyen kanun Çin'in bölgedeki faaliyetlerinde kolaylaştırıcı etki sunmaktadır. Böylece Yakutistan hem Rusya'nın iç politikaları hem de bölgede artması öngörülen Çin'in ticari faaliyetlerinin etkisiyle dilsel ve kültürel açıdan baskılandığı bir süreç içerisine girecektir. Baskıyla birlikte asimilasyon ya da entegrasyon politikalarının ön plana çıkması kaçınılmaz ve bu durum farklılıkların hayat bulduğu bir yapıda kültürel zenginliğin ve mirasın yok olmasına sebep olur. Oysa ki birçok halkı ve kültürü bünyesinde barındıran bir yönetim için düzen sağlamanın tek seçeneği asimilasyon ya da entegrasyon değildir. Zira bu yöntemler toplumsal zenginliğin ortadan kalkmasına yol açarken savunmasız olan küçük halkların büyük uluslar tarafından tarih sahnesinden silinmesine, sahip olduğu kültürel mirasın yok olmasına neden olmaktadır.⁹³ Bu durum kendinde varlık anlayışı temelinde her

⁸⁹ Molly Lempriere, "Siberia: will the once-frozen wilderness give up its riches?", May 8, 2018, <https://www.mining-technology.com/analysis/siberia-will-frozen-wilderness-give-riches/#:~:text=%E2%80%9CThe%20Siberian%20region%20is%20rich,Krasnoyarsk%20Krai%20and%20Irkutsk%20Oblast.%E2%80%9D>, erişim 07.05.2022.

⁹⁰ Matthias Schupp, Change in Russia's Far East: China's Growing Interests in Siberia, Çev. Christopher Sultan, 06.05.2011, <https://www.spiegel.de/international/world/change-in-russia-s-far-east-china-s-growing-interests-in-siberia-a-761033.html>, erişim 07.05.2022.

⁹¹ Agk.

⁹² Shiau-shyang Liou, "Chinese Immigration to Russia and Its Non-traditional Security Impact", *East Asia* 34, 2017, ss.280-283.

⁹³ Kymlicka, *Çok Kültürlü Yurttaşlık*, s. 121.

unsurun sadece var olduğu, var olma fırsatına sahip olduğu için olumlandığı bir ilişki anlayışına ihtiyaç duyar. Taylor'ın da belirttiği üzere “eşitlikçi tanıma politikası veya farklılık politikası” bu anda devreye girer.⁹⁴ Bu bağlamda asimilasyon ya da entegrasyon bir toplum oluşturmada önemini yitirmiş gözükmektedir. Zaten yerli halkların günümüze kadar kültürel ve dilsel karakterlerini halihazırda taşıyabiliyor olmaları asimilasyon ve sıkı entegrasyon politikalarına karşı bir mukavemet oluşturduklarını göstermektedir. Asıl mesele küresel kapsamda yaşanan değişimlerle birlikte federal kısıtlamalar ve zorlamaların daha da artacağına yönelik duyulan çekincedir. Son tahlilde mevcut küresel ortam devletlerin özünü koruma refleksiyle farklı bir tutum içerisine sürüklenmesine neden olabilir. Bu durumdan en çok yerel halkların zarar göreceği açıktır. Bu bağlamda ilgili üçüncü tarafların ya da uluslararası örgütlerin iş birliği ve desteği önem arz etmektedir.

4. Türk Devletleri Teşkilatının Arktik ve sub-Arktik Bölgedeki Türk Kültürünün ve Dilinin Korunmasındaki Rolü

Türk Devletleri Teşkilatı, ilk olarak Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi adı ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye arasında imzalanan Nahçıvan Anlaşması'yla 2009 yılında kurulan oldukça yeni bir oluşumdur.⁹⁵ Çolpan Ata zirvesinde Macaristan'ın gözlemci üye olması ve 2019'daki Bakü zirvesinde Özbekistan'ın tam üye olmasıyla örgüt genişlemiştir.⁹⁶ 2021 yılında İstanbul'da düzenlenen sekizinci zirvede Türkmenistan'ın gözlemci üye olarak katılımıyla teşkilat günümüzdeki halini almıştır.⁹⁷ Aynı zirvede Konsey ismini “Türk Devletleri Teşkilatı” olarak değiştirme kararı almıştır.⁹⁸ Başından beri Organizasyonun temeline

⁹⁴ Milena Doytcheva, *Çokkültürlülük*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 56-57.

⁹⁵ Bkz. “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına dair Nahçıvan Anlaşması”, https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf, erişim 26.04.2022.

⁹⁶ Diplomatiya Aləmi World of Diplomacy, Journal of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, 56/2020 Special Edition, s. 3. <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/azerbaycan-cumhuriyeti-disisleri-bakanliginin-yayini-diplomasi-dunyasi-dergisi-turk-konseyi-ozel-sayisi-12-tr.pdf>, erişim 27.04.2022.

⁹⁷ “Organizasyon Tarihiçesi”, <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-tarihcesi>, erişim 27.04.2022.

⁹⁸ Agk.

“tarihî bağları, ortak dil, kültür ve gelenekleri” yerleştiren anlaşmayı imzalayarak üyeler, iş birliği çerçevesinde hareket etmeyi taahhüt etmiş, güvenlik ve barışın sağlanmasında mutabık kalmışlardır.⁹⁹ Türk Devletlerini birbirine yakınlaştıran ve müşterek bir anlayış çerçevesinde hareket etmeyi sağlayan şey “ortak tarih, dil, kültür mirası” olmuştur.¹⁰⁰ Birçok meseleyi gündemine taşıyan Türk Devletleri Teşkilatı kültürel konuları ikinci zirvesinde ele alarak ilgili kurum ve kuruluşların oluşturulması hususu bu zirvede hayata geçirilmiştir.¹⁰¹ Ancak Türk kültürünü ve dilini merkeze alan prensipler sayesinde örgütlenebilen Türki Cumhuriyetlerin, Rusya içerisinde yer alan diğer Türki halkların kültür ve dilleriyle ilgili problemleri karşısında etkinliği sınırlı olmuştur. Bilindiği üzere Türkleri ilgilendiren kültür ve dil unsurları üye devletlerin ötesine kadar uzanmaktadır. Bu nedenle özünde Türklük barındıran her bir unsurun bu teşkilatın konusu içinde yer alması beklenmektedir. Nitekim Türk Devletleri Teşkilatı ile ilişkili olan Türksoy’un, kültürel alandaki çalışmalar üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Türk Kültür Dünyası’nın temsilcisi olarak 1996 yılında UNESCO ile yapılan protokol gereği Türksoy “kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi”, “somut olmayan mirasın korunması”, “kültürlerin yakınlaşması” konularında aktif rol almaktadır.¹⁰² Aynı zamanda BM, Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerle de iş birliği anlaşmaları çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir.¹⁰³

Diğer yandan teşkilatla ilişkili bir kurum olarak belirtilen Türk Akademisi de “(...) *dil, edebiyat, kültür ve tarih alanlarında ortak bilimsel araştırmaları koordine etmek ve kadim Türk medeniyetinin özgün kaynaklara*

⁹⁹ “Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına dair Nahçıvan Anlaşması”, https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf, erişim 26.04.2022.

¹⁰⁰ Ömer Faruk Kocatepe, “Türk Cumhuriyetleri’nin Bölgesel Güvenlik Kaygıları Bağlamında Uluslararası Örgütlerle İş Birliği”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130:257, 2022, s. 410.

¹⁰¹ Agm, s. 423.

¹⁰² Dusen Kasseinov, “The Importance of Turksoy on the 10th Anniversary of The Nakhchivan Agreement”, s. 42, (ed.) Ceyhun Şahverdiyev, Cavid Veliyev, “Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement” Baku, 2019, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/ozel-yayin-turk-konseyi-nahcivan-anlasmasin-10-yil-donumu-11-tr.pdf>, erişim 26.04.2022.

¹⁰³ Agm, s. 43-44.

*dayalı olarak incelenerek insanlığa olan katkısını değerlendirmek amacıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) himayesinde uluslararası bir kuruluş olarak (...)*¹⁰⁴ çalışmalar yapmaktadır.

Akademinin 2018 yılında UNESCO bünyesinde düzenlediği bir forumda Türk halklarının yok olma riski taşıyan dillerine vurgu yaptığı ve bu açıdan uluslararası camianın dikkatini çektiği bilinmektedir.¹⁰⁵ Bunlara ek olarak Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi¹⁰⁶ ile Türk Kültür ve Miras Vakfı'nın¹⁰⁷ da Türk dili konuşan halkların kültür ve medeniyetini kapsayan çalışmalarla alakadar olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu çalışmalarda yukarıda da ilgili yerlerde önemi belirtilmiş olan, Türk kültürünün arkaik ve klasik dönemdeki kültüründen izler taşıyan Sibirya'nın eksik kaldığı görülmektedir. Bölgede Türkçe'nin çeşitli diyalektlerinin hâlâ konuşuluyor ve Türklere ait kültürün de yaşatılıyor olması umut verici olsa da karşı karşıya kaldığı tehditler bakımından hakkında özel çalışma gereken bir durum ortaya çıkmıştır.

Türk Devletleri Teşkilatının 2040 vizyon belgesinde bahsedildiği üzere Türk kültürünün uluslararası arenada tanıtılması, Türk diaspora topluluklarıyla ilgili çalışmalar yapılması ve kültürel alanda gelişim sağlanması adına alt organlar arasında koordinasyon kurulması hedeflenmiştir.¹⁰⁸ Kültürel açıdan özellikle Türk dünyasının kültürel mirasını kayıt altına alma, koruma ve geliştirme konusunda bir hedef belirlenirken¹⁰⁹ kültüre yönelik küresel tehditlerin bertaraf edilmesi ve Türk dilinin korunması için daha kapsamlı çalışmalar gerekmektedir. Bu çalışmalardan birisi “Tehlikedeki Türk Dilleri Projesi” olmuştur. Kydyrali, Türk dilinin SSCB dönemi politikalarından zarar gördüğünü ifade ederken

¹⁰⁴ “Türk Akademisi”, https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi_1, erişim 26.04.2022.

¹⁰⁵ Darkhan Kydyrali, “Ten Years of the Turkic Academy: Activities, Achievements And Lessons” ss. 53-54. (ed.) Ceyhun Şahverdiyev, Cavid Veliyev, Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement” Baku, 2019, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/ozel-yayinlar-turk-konseyi-nahcivan-anlasmasinin-10-yil-donumu-11-tr.pdf>, erişim 26.04.2022.

¹⁰⁶ https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities, erişim 27.04.2022.

¹⁰⁷ <https://itchf.org/haqqimizda/>, erişim 27.04.2022.

¹⁰⁸ “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, s. 6-8, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, erişim 13.06.2022.

¹⁰⁹ Agk.

bu bağlamda Türk Akademisi ve Ahmet Yesevi Üniversitesi tarafından desteklenen bu projenin önemine dikkat çekmiştir.¹¹⁰ Ancak Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olmayan ülkelerde yaşayan Türk halkları ile Türkçe konuşan halklar Teşkilata davet edilerek Türk kültürü ve dili çalışmalarında yer aldıkları takdirde tüm Türk halklarını kapsayan bütüncül bir yaklaşım sergilenebilir. Böylelikle Türk Devletleri Teşkilatı dışında yaşayan Türk halkları karşı karşıya oldukları tehditler karşısında bir nebze de olsa korunabilir. Ayrıca Rusya'nın Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci ülke olması için davet edilmesi iyi niyet çerçevesinde hareket edileceğini göstermesi açısından önemlidir. Bölgede Türk halklarının/Türkçe konuşan halkların dilleri ile kültürünün korunmasına yönelik ortak projelerin birlikte yürütülebileceği fikrinin aktarılmasıyla beraber Ruslarla karşılıklı güvenin tesis edilmesi, yapılacak faaliyetlerin Rus kültürüne karşı olmadığını ifade etme bakımından faydalı olabilir.

Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Türk halkları ve Türkçe konuşan halkların dillerinin ve kültürlerinin korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için devletlerarası ve çok taraflı düzeyde daha etkin bir iletişim zeminine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda Türk halkları ile iletişime geçilmesi ve temsilcilerin davet edilmesiyle ilgili önermenin gerçekleşmesi için ise Rusya Federasyonu devletiyle iş birliğinin sağlanması gerekmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın devletler düzeyinde temsil etmesi esas alınarak hem Rusya Federasyonu ile ikili ilişkilerde hem de Arktik Konsey gibi bir uluslararası oluşum çerçevesinde dilin korunması ve kültürel güvenliğin sağlanması bakımından etkili olabilecek önemli fırsatlar yaratılabilir. Bu çerçevede Arktik ve sub-Arktik bölgenin içinde yer aldığı Sibiryaya bölgesi Arktik Konsey ve onun politikalarının merkezinde yer alan bir bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Arktik Konsey bilindiği üzere Kuzey Kutbu'nu kendisine çalışma alanı olarak belirleyen; ABD, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu'nun daimî üye olarak yer aldığı hükümetler arası bir forumdur. Daimî üyeler yanında 32 gözlemci üye arasında Almanya,

¹¹⁰ Bkz. Darkhan Kydyrali, "Message From The President", ss.VI-VII, (ed.) Süer Eker, Ülku Çelik Şavk, *Tehlikedeki Türk Dilleri II A: Örnek Çalışmalar, Cilt 2*, Uluslararası Türk Akademisi&Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Astana, 2016, http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/TTD_cilt_2.pdf, erişim 13.06.2022.

Fransa, Hindistan, Çin, G. Kore, Japonya gibi ülkeler ile Uluslararası Denizcilik Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü gibi kuruluşlar da örgütün çalışmalarına katılım sağlamaktadır.¹¹¹ Bu platformda yer alan üyeler tüm dünyayı ilgilendiren iklim, sağlık, enerji, ulaştırma, lojistik vb. ortak birçok konuda bilimsel çalışmalar yapmaktadır. Fakat kültürel alanda yapılan çalışma sayısı diğer alanlardaki çalışmalara nazaran azdır. Bu çalışmalar arasında Arktik Konsey'e gözlemci üye olan Çin'in Arktik'teki yerli halkların kültürlerinin korunması üzerine yaptığı çalışma¹¹² ile diğer bir gözlemci üye olan Dünya Ren Geyiği Çobanları Derneği'nin yerlilerin gıdaları üzerindeki geleneksel bilgilerine dikkat çektiği çalışma¹¹³ bölgedeki kültürel hafızanın korunması için yürütülen nadir çabalara birer örnektir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Arktik Konseyi'ne gözlemci üye olması halinde buradaki Türk halkları ile Türkçe konuşan halkların kültürel hafızasının korunmasında ve Arktik Konsey bünyesinde yapılan kültürel alandaki çalışmaları zenginleştirmede etkin rol oynayacağı değerlendirilmektedir.

Arktik Konsey'in raporlarında bölgede yaşayan yerli halkların haklarının savunulması ve Arktik meselelerinin yönetiminde önemli konumda yer almaları konusunda aktif tavır sergilenmesi salık verilmiştir. Çünkü gelinen noktada yerli halkların Arktik'i ilgilendiren politik, ekonomik ve ekolojik alanlarda seslerinin duyulması yaşam haklarıyla yakından ilişkilidir.¹¹⁴ Rusya'nın Ukrayna'ya olan işgali gerekçelendirilerek Arktik Konsey'de büyük çoğunluk (Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, İsveç ve ABD) bölgeyle ilgili çalışmalarını duraklatacağını beyan etmiştir.¹¹⁵ Fakat kısa süre sonra yerli halklara ve Arktik halklarına karşı sorumluluk bilinci içerisinde davranma gerekliliğiyle ancak Rusya'nın yer almadığı projelerdeki çalışmaları sürdürme kararı alınmıştır.¹¹⁶ Buradan

¹¹¹ Daha fazla bilgi için bkz. <https://arctic-council.org>, erişim 02.08.2022.

¹¹² Compilation of Observer Regular Reports 2019-2021, Arctic Council, s. 26-27, https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2567/SAOIS203_2021_RVK-Virtual1_04_Observer-Regular-Reports-Compilation.pdf?sequence=5&isAllowed=y, erişim 02.08.2022.

¹¹³ Agk, s. 86-88.

¹¹⁴ Balzer, Agm, s.35.

¹¹⁵ Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia's Invasion of Ukraine, March 3, 2022, <https://www.state.gov/joint-statement-on-arctic-council-cooperation-following-russias-invasion-of-ukraine/>, erişim 13.06.2022.

¹¹⁶ Joint Statement on Limited Resumption of Arctic Council Cooperation, June 8,

hareketle Arktik Konsey'in Rusya Arktik'inde yaşayan yerli halklar konusunda sınırlı bir etki yaratacağı tahmin edilmektedir. Bölgede yaşayan Türk halkları ile Türkçe konuşan halklar uluslararası korunma avantajından mahrum kalmaktadır. Bu durum Türk Devletleri Teşkilatı'na sorumluluk yüklerken aynı zamanda Arktik Konseyi'nde gözlemci üyelik fırsatı da sunmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı, Arktik Konsey'e gözlemci üye olduğu takdirde Rusya ile diğer Arktik ülkeleri arasında köprü işlevi görebilir ve bu temsil Türk halkları/Türkçe konuşan halkların kültürel güvenliğine doğrudan etki yaratabilir.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın İstanbul'da gerçekleşen sekizinci zirve bildirisinde üçüncü taraflarla iş birliği başlığı altında “uluslararası kuruluşlarla iş birliğini arttırma” ile “ortak ilgi alanlarında birlikte projeler yürütülmesini teşvik ettiklerini” ifade etmişlerdir.¹¹⁷ Bu kapsamda Türk devletleri Teşkilatı'nın ortak dil, kültür ve tarihî değerler bağlamında Yakut ve Dolganların Türk kimliğini geliştirmek ve korumak vazifesiyle küresel bir aktör haline gelmesi açısından Arktik Konsey'e gözlemci üye olmasının yerinde olacağı, bölgede eş güdümlü hareket eden Rus ve Çin karşısında dengeleyici bir kuvvet olacağı değerlendirilmektedir.¹¹⁸ Böylelikle Türk Devletleri Teşkilatı Arktik ve sub-Arktik Bölge politikalarında hükümetler arası bir örgüt olarak çalışmalar yapan Arktik Konsey'de gözlemci üye olarak yer almasıyla birlikte Sibiry'a'da Türk Dili Konuşan halkların kültürel güvenliğinin sağlanması ve dilin korunması üzerine çeşitli faaliyetler yürütebilir.

Rusya'nın Ukrayna işgali sonrası Arktik güvenliği meselesi de İsveç'in denizaltıları ve Finlandiya'nın buzkıranları ile birlikte düşünölmeye başlanmış, bu ölkelerin NATO üyelikleri gündeme gelmiştir.¹¹⁹ NATO'ya

2022, <https://www.state.gov/joint-statement-on-limited-resumption-of-arctic-council-cooperation/>, erişim 13.06.2022.

¹¹⁷ Bkz. Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>, erişim 16.06.2022.

¹¹⁸ Luke Coffey, “Is there space for the Organization of Turkic States at the Arctic Council?”, *Trtworld*, 7 December 2021, <https://www.trtworld.com/opinion/is-there-space-for-the-organization-of-turkic-states-at-the-arctic-council-52404>, erişim 14.06.2022.

¹¹⁹ Arthur Herman, “Sweden and Finland Will Help NATO Counter Russia in the Arctic”, *The Wall Street Journal*, June 9, 2022, <https://www.wsj.com/articles/sweden-and-finland-will-help-nato-confront-russia-in-the-arctic-ice-submarine-nuclear->

üye olmamasına rağmen NATO'nun birçok görevinde yer alan bu iki ülkenin NATO üyeliğinin, Arktik stratejisini otomatikman NATO'nun gündemine taşıyacağı öngörülmektedir.¹²⁰ Türk Devletleri Teşkilatı üyesi olan tek NATO ülkesi olarak Türkiye'nin NATO, Arktik Konsey ve Türk Devletleri Teşkilatı arasında sağlayacağı koordinasyon sayesinde hem kendisinin hem de teşkilatın önemini arttırabileceği düşünülmektedir. Böyle bir uluslararası ortamda Türk Devletleri Teşkilatı'nın Arktik Konsey'e gözlemci üye olması Arktik politikalarında başta denge sağlayıcı rolüyle küresel politikada yerini sağlamlaştırabilecek, Türk kültürü ve dilinin korunması için küresel destek sağlayabilecektir.

Bu makalenin konusu olmamakla birlikte Arktik Konsey'e üye olma yolu dış politikada karar alıcı organların izleyeceği bir yol olup konseyin bununla ilgili yayınlamış olduğu üyelik kılavuzu bulunmaktadır.¹²¹ AB gibi bir örgütün Arktik Konsey'e gözlemci üyelik başvuru süreci Türk devletleri Teşkilatı'na model alınabilir. Gözlemci üyeler Arktik Konsey'in daimî üyelerinin bölgedeki egemenliklerini tanıırken Arktik'teki çalışmalarını gözleme, proje önerme, görüş bildirme ve beyanda bulunma¹²² gibi elde edecekleri birtakım haklarla dolaylı olarak bölgedeki yerli halkların kültürel güvenliğine pozitif katkı sunabileceklerdir. Gözlemci üyeliğe başvurunun neticelenmesi ise karar mercilerinin tutumları, uluslararası politik durum ve konseyin ajandasına bağlı olarak gelişecektir.

Sonuç

Günümüzde Arktik ve sub-Arktik bölgeyi içine alan Sibirya, Türklerin kültürel ve dilsel varlığını sürdürdüğü bir alan olmuştur. Sibirya'daki Türk varlığı son dönemde kültürel ve dilsel olmak üzere hem iç hem de dış sistemden kaynaklı iki katmanlı tehdit altındadır. Bu tehdit kaynağı

11654786841, erişim 15.06.2022.

¹²⁰ Luke Coffey and Daniel Kochis, "Finland's and Sweden's NATO Accession Is in the National Interest and Should Receive Senate Support", *The Heritage Foundation*, May 26, 2022, <https://www.heritage.org/global-politics/report/finlands-and-swedens-nato-accession-the-national-interest-and-should-receive>, erişim 15.06.2022.

¹²¹ Arctic Council Observer Manual for Subsidiary Bodies, https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/939/EDOCS-3020-v1B-Observer-manual-with-addendum-finalized_Oct2016.pdf?sequence=13&isAllowed=y, erişim 13.06.2022.

¹²² Bkz. <https://www.arctic-council.org/about/observers/>, erişim Tarihi: 16.06.2022.

ilk kademede sınırları içerisinde yaşadıkları ülke, ikinci düzeyde ise etkileşimde oldukları uluslararası çevredir. Dil, duygu ve düşüncelerin ifade edilmesi, iletişimin sağlanması, ortak bilincinin oluşturulması, kültürel mirasın sonraki nesillere aktarılması ve bu doğrultuda kültürel güvenliğin tesis edilmesinde önemli bir role sahiptir. Dilin korunması kültürün korunmasını sağlarken insanlığın arkaik dönemden itibaren hayatta kalma, gelişim sağlama, soyut düşünme, problem çözme vb. yetenekler kazanmasına vesile olmuştur. Dil sayesinde tekrar tekrar deneme-yanılma ya da hataya düşme olasılıkları azalmış faydalı ve yararlı bilgiler kayıt altına alınabilmiş, aktarılabilmiş, pratik hafıza oluşmuştur. Dilin yitilmesi ortak hafızanın kaybı anlamına da gelmekte ve insanlığın farklı coğrafyalarda edindikleri tecrübelerin yitilmesine, bilginin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu yüzden Arktik ve sub-Arktik bölgede Türk kültürü ve dilinin tehlike altında olması doğal olarak korunmasını gerektirmektedir.

Rusya Federasyonu'nu içerisinde yaşayan Türk halkları/ Türkçe konuşan halklar dillerini ve kültürünü günümüze dek yaşatmayı başarsa da sürdürülebilirlik konusunda ciddi politikalara ihtiyaç duymaktadır. Rusya'nın günümüze dek yayınlamış olduğu güvenlik stratejileri ve diğer federal kanunlar içerisinde kültüre ve dile yönelik aldığı kararların daha çok Rus dilini korumaya yönelik olduğu, yerel diller için aldığı kararların ise pratikte karşılık bulmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumdan tüm Türkçe konuşan halklar olumsuz etkilenmektedir. Özellikle Arktik Bölge'yi ilgilendiren kararnamelerin burada yaşayan Türk halkları/ Türkçe konuşan halkların demografik yapısında değişiklik yaratması beklenmekte ve bölgede artan Çin kültürünün yerel halklar için tehlike oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Rusya Federasyonu içerisinde alınan bazı kararların Rusya'nın kendi dili ve kültürü için dahi uzun vadede olumsuz etkiler yaratabileceği değerlendirilmektedir.

Tehlike Altındaki Dünya Dilleri UNESCO Atlası'nda, Sibirya'da yaşayan Türkçe konuşan halkların birçoğunun dilleri tehlikeli diller kategorisi içerisinde yer almaktadır. Dolgan, Hakas, Sibirya/Yurt Tatar, Şor, Çulum, Tofa gibi diller tehlikedeki diller grubunda yer alırken Yakut dilinin de savunmasız diller kategorisi içinde yerini almasıyla birlikte bölgedeki Türk dilleri ve kültürlerinin korunma ihtiyacının önemli dereceye vardığı anlaşılmaktadır. Arktik ve sub-Arktik Bölgede yaşayan bazı Türkçe konuşan halkların sadece dilleri değil kendi varoluşları da

tehlike altındadır. Ayrıca bu halkların Sibiry'a'nın zorlu yaşam koşulları altında en eski Türk kültürü ile dilinin özelliklerini yaşatmaları dışında hayatta kalma başarıları da etkin bir şekilde korunmalarını gerekli kılmaktadır. Rus Arktik'i yerel grupları içinde yer alan bu halkların bir kısmının Arktik Konseyi içinde temsili söz konusu olsa da kültür ve dil durumunu ortaya koyan veriler, bu halkların kültürel ve dilsel varlıklarının yaşatılması, korunması ve sürdürülmesi açısından daha kuvvetli bir temsiliyete ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Bu durumda Türk Devletleri Teşkilatı'nın Arktik Konsey'e gözlemci üye olmasının ve bölgedeki Türkçe konuşan halkların dilleriyle birlikte kültürlerinin de korunarak sürdürülebilmesi için Arktik Konseyi içerisinde Rusya ile iş birliği sağlayarak sorumluluk üstlenmesinin fayda getireceği değerlendirilmektedir. Ayrıca bu konsey vasıtasıyla uluslararası camianın desteği alınarak bölgedeki Türk halklarının dillerini ve kültürlerinin güvenliğinin garanti altına alınması hedeflenmelidir. Diğer taraftan, iklimle ilgili olan konuların önem kazanması, yeryüzünün zorlu iklimsel koşulları altında hayatta kalmış, yaşamını idame ettirmiş; kültür ve medeniyet yaratmış Türk halklarının daha fazla araştırılması, günümüzde Sibiry'a'da yaşayan tüm öğelerinin bütün dünyanın mirası olarak görülmesi ve korunması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Türk kültürü ve arkaik yaşam alanının korunması tüm Türk devletlerinin ve Türkçe konuşan halkların ilgi alanında olması gereken bir konudur. Bu özel alanda kültürel varlığını koruyabilmiş Türkçe konuşan halklar tüm insanlığa örnek olabilecek yaşam biçimleriyle ve yarattıkları kültürle Türk Devletleri Teşkilatı'nın daha fazla ilgisini hak etmektedir.

Teknolojinin getirdiği yeniliklerin dile hem olumlu hem olumsuz yansımaları bulunmaktadır. Özellikle dijital kültürün yarattığı ve empoze ettiği dilin zaman içerisinde tekelleşerek, diğer dilleri kayba uğratması tehlikesi bulunmaktadır. Diğer yandan teknolojinin sunduğu fırsatlarla yerel diller ve kültürler dijital hafızada yerlerini koruyabilir ve uzaktan etkileşim araçları ile yaşatılarak ileriki nesillere aktarılıp dillerin yeniden canlandırılabilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda yaşayan bir varlık olan dilin korunması, sürdürülebilmesi ve gelişimi için teknolojinin sunduğu fırsatların kullanılması dil güvenliği açısından önem arz etmektedir. Dünyada Türkçe konuşan halkların tümünü kapsayacak dijital bir platform oluşturularak Türkçe konuşan halkların birbiriyle iletişimleri sağlanmalı, dillerin

Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü eğitim ve öğretiminin kolaylaştırılması hedeflenmelidir. Böylece dilin korunması kültürlerin korunmasına da hizmet edecek hem kültürde hem dilde sürdürülebilirlik, paylaşarak yaşatılabilecektir.

Summary

As a part of the Arctic and sub-Arctic Region, Siberia has been important for the Turkic/Turkic-speaking peoples because Siberia became the home for several Turkic-speaking peoples throughout history. However, Russia began to gain influence in the region by the end of the 16th century. During the imperial period of Russian history, Siberia was subjected to the process of colonization. Thus, the Turkic-speaking peoples were demographically, linguistically, and culturally exposed to the influence of Russification and their characteristic features began to disappear.

The number of people speaking Turkic languages in Russia has begun to decrease day by day and many of them have become in need of protection. The languages and cultures of the Turkic-speaking peoples have been endangered. Moreover, Russia put these peoples into groups with a small population (*малочисленных народов*) created to be handled with special legal regulations. It has been revealed that other legal regulations that focus on culture and language cannot ensure the protection of peoples whose populations are decreasing and endangered and that laws cannot be put into practice in reality.

Even the Yakut language, which had a better linguistic situation in the region, has recently entered the category of vulnerable languages and begun to resemble the languages of many other Turkish-speaking peoples (for example, Shors, Chulym, Tofalar and Tuvans, etc.). If the protection of the Yakut language is not ensured, it may suffer the same end as other languages in near future.

According to the law put into force by the Russian Federation regarding the Support of Business Enterprises in the Arctic Region, the reasons such as the absence of certain quotas on the number of settlers coming to the region, uncertainty in the duration, leaving the rights of indigenous peoples open to manipulation, etc. have shown that the Turkic-speaking peoples living in Arctic region will also be affected

adversely. After the annexation of Crimea, the negative political relations with Western countries brought Russia closer to China. When China's increasing energy demand and Siberia's rich natural resources are considered together, it is thought that the law enforced by Russia for the development of the Arctic Region will serve China. The increase of Chinese influence in the region will negatively affect both Turkic-speaking peoples and Russian people in terms of culture and language in the long run.

In this context, it is thought that if the Organization of Turkic States becomes an observer member of the Arctic Council, it will have a facilitating effect to ensure the cultural and linguistic security of the Turkic-speaking peoples living in the Arctic and sub-Arctic regions. As known, the Organization of Turkic States continues to work in cultural fields within the framework of the International Organization of Turkic Culture (TÜRKSOY), the Turkic Academy, the Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries, and the Turkic Culture and Heritage Foundation. However, the efforts provided by these institutions are not sufficient to establish cultural and linguistic security in the region. It is thought that the Organization of Turkic States should take responsibility for ensuring the cultural and linguistic security of Turkish-speaking peoples by cooperating with Russia on the international platform within the Arctic Council. Such an attempt would have positive effects on the cultural and linguistic security of the Turkic Peoples.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- BALZER Marjorie Mandelstam (2010). "Indigenous Politics, Economics, and Ecological Change in Siberia", *Georgetown Journal of International Affairs*, 11:1, 27-36.
- BURGESS Michael (2009). "Between a Rock and a Hard Place: The Russian Federation in Comparative Perspective", (ed.) Cameron Ross and Adrian Campbell, *Federalism and Local Politics in Russia*, Routledge, Oxon, 25-53.
- DAGI Zeynep (2002). *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul.
- DOYTCHEVA Milena (2009). *Çokkültürlülük*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DUGIN Aleksandr (2010). *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, 7. Baskı, İstanbul.
- ERCİLASUN Ahmet Bican (2016). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, 17. Baskı, Ankara.
- FEDOTOVIÇ Jelobstov F. (1992). "Saha Yeri ve Saha Türkleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16:27, 227-241.
- FOUCAULT Michel (2015). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, 5. Baskı, Ankara.
- GEL'MAN Vladimir (2009). "Leviathan's return The policy of recentralization in contemporary Russia", (ed.) Cameron Ross and Adrian Campbell, *Federalism and Local Politics in Russia*, Routledge, Oxon, 1-24.
- GÖKBURUN İbrahim (2021). "Küresel ve Bölgesel Güçler Çağında Türk Dünyası Nüfusu", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21:1, 1-33.
- HALE Ken (1992). "On endangered languages and the safeguarding of diversity", Ken Hale, Michael Krauss, Lucille J. Watahomigie, Akira Y. Yamamoto, Colette Craig, LaVerne Masayesva Jeanne and Nora C. England, "Endangered Languages", *Language*, 68:1, 1.
- HARKNESS James (2017). "Önsöz", Michel Foucault, *Bu Bir Pipo Değildir* (çev. Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 7-16.
- HEINEMANN-GRÜDER, Andreas (2009). "Federal Discourses, Minority Rights, and Conflict Transformation", (ed.) Cameron Ross and Adrian Campbell, *Federalism and Local Politics in Russia*, Routledge, Oxon, 54-81.
- HEINEMANN-GRÜDER, Andreas (2002). "Is Russia's Federalism Sustainable?", *Perspectives on European Politics and Society*, 3:1, 67-91.
- HORKHEIMER Max ve ADORNO Theodor W. (2002). *Dialectic of Enlightenment*, (Ed.) Gunzelin Schmid Noeri, Translated by Edmund Jephcott, Stanford University Press, Stanford.
- HOSKING Geoffrey (2011). *Rusya ve Ruslar: Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- JAFAROV Jived, (2018). "Language Safety in the Context of National Security", *Bulgarian Historical Review*, 1:2, 206-213.
- JANHUNEN Juha (2010). "North-East Asia", (Ed.) Christopher Moseley, *Atlas of the World's Languages Danger*, UNESCO Publishing, 3rd Edition, Paris, 48-58.
- KAGARLITSKY Boris (2007). *Çevrenin İmparatorluğu Rusya ve Dünya Sistemi*, Çev. Esin Soğancılar, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- KALKAVAN Feryal (2004). "Rusya Federasyonu'nda Federalizm ve Unitarizm Tartışmaları", (Der.) Erhan Büyükkacıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phonix Yayınevi, Ankara, 3-22.

- KİLLİ Gülsüm (2008). “Rusya Federasyonu Azınlık Politikasının Sibirya Türk Halklarının Dillerine Etkileri”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 9, 349-379.
- KOCATEPE Ömer Faruk (2022). “Türk Cumhuriyetleri’nin Bölgesel Güvenlik Kaygıları Bağlamında Uluslararası Örgütlerle İş Birliği”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130:257, 407-434.
- KUTLU, Mehmet ve KUTLU Leila (2020). “Berel’deki 11. Kurgan ve Pazırık Kültürü”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 29:1, 173-207.
- KWET Michael (2019). “Digital colonialism: US empire and the new imperialism in the Global South”, *Race & Class*, 60:4, 3–26.
- KYMLICKA Will (1998). *Çok Kültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi* (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- LIU Shiau-shyang (2017). “Chinese Immigration to Russia and Its Non-traditional Security Impact”, *East Asia*, 34, 271–286.
- MOODY Paul (2017). “U.S. Embassy Support for Hollywood’s Global Dominance: Cultural Imperialism Redux”, *International Journal of Communication*, 11, 2912–2925.
- ÖZCAN Sevinç A. (2005). *Bir Sovyet Mirası: Rus Azınlıklar*, Küre Yayınları, İstanbul.
- PAKENDORF Brigitte ve NOVGORODOV Innokentij (2009). “Loanwords in Sakha (Yakut), a Turkic language of Siberia” (ed.) Martin Haspelmath, Uri Tadmor, *Loanwords in the World’s Languages: a Comparative Handbook*, De Gruyter Mouton, Berlin, 496-524.
- POSTER Mark (2008). “Global Media and Culture”, *New Literary History*, 39:3, 685-703.
- RADLOFF W. (1956). *Sibirya’dan I*, Çev. Ahmet Temir, Maarif Basımevi, İstanbul.
- ROZHKOVA, Anna K. ve KOCHETKOVA Irena V. (2020). “The Legal Issues of The Substantiation Of New Types Of National Security”, *Law Enforcement Review*, 4:2, 67–72.
- SABLIN Ivan ve SAVELYEVA Maria (2011). “Mapping Indigenous Siberia: Spatial Changes and Ethnic Realities, 1900–2010”, *Settler Colonial Studies*, 1:1, 77-110.
- TOPSAKAL İlyas (2014). “An Analysis Of Studies On Siberian History, Culture, Archeology And Civilization”, *Siberian Studies*, 2:6. 1-22.
- TOPSAKAL İlyas (2011). “Türk Tarihi Açısından Sibirya’nın Kısa Tarihi (Başlangıçtan XVI. yüzyıla kadar)”, *Turkish Studies*, 6:1, 1863-1883.
- ÜNAL Fatih (2015). “Çarlık Döneminde Rusların Sibirya Araştırmaları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8:41, 613-647.
- VERNADSKY George (2011). *Rusya Tarihi*, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, Selenge Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- ZHEMUKHOV Sufian ve AKTÜRK Şener (2015). “The Movement Toward a Monolingual Nation in Russia: The Language Policy in the Circassian Republics of the Northern Caucasus”, *Journal of Caucasian Studies*, 1:1, 33-67.
- АБДУЛЛАЕВ, сайяр габиб оглы; Кязимов, тофик гасанага оглы; Абасова, судаба ейбалы гызы (2019). “безопасность и тенденции развития языка в условиях глобализации”, *безопасность информационных технологий*, [s.l.], 26:2, 109-116.
- ВАХТИН Николай (2016). *Языки Сибири И Севера Материалы к Учебнику*, Нестор-история, Санкт-Петербург.

- Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü
- ЖЕРНОСЕНКО И. А. ve БАЛАКИНА Е. И. (2011). *Культура Сибири и Алтай Монография*, Издательство Жерносенко С.С., Барнаул.
- МАЛОЛЕТКО А. М. (2012). *Древние Народы Сибири Этнический Состав По Данным Топонимики: Том VI Раннее Заселение Северной Азии*, Томский Университет, Томск.
- НАСИЛОВ Дмитрий (2013). “Законодательная База Языковой Политики В Российской Федерации”, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 2:2, 25-47.
- НИКИТИН Н. И. (1990). *Освоение Сибири В XVII Веке Книга Для Учащихся Средних И Старших Классов*, Просвещение, Москва.
- ПЕТРОВ Александр А. (2018). “Долганский Язык” *Tehlikedeki Diller Dergisi*, 8:13, 43-57.

İnternet

- “Arctic Council Observer Manual for Subsidiary Bodies”, *Arctic Council*, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/939/EDOCs-3020-v1B-Observer-manual-with-addendum-finalized_Oct2016.pdf?sequence=13&isAllowed=y, erişim 13.06.2022.
- COFFEY Luke (2021). “Is there space for the Organization of Turkic States at the Arctic Council?”, *Trtworld*, <https://www.trtworld.com/opinion/is-there-space-for-the-organization-of-turkic-states-at-the-arctic-council-52404>, erişim 14.06.2022.
- COFFEY Luke ve KOCHIS Daniel (2022). “Finland’s and Sweden’s NATO Accession Is in the National Interest and Should Receive Senate Support”, *The Heritage Foundation*, <https://www.heritage.org/global-politics/report/finlands-and-swedens-nato-accession-the-national-interest-and-should-receive>, erişim 15.06.2022.
- “Compilation of Observer Regular Reports 2019-2021”, *Arctic Council*, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2567/SAOIS203_2021_RVK-Virtual_04_Observer-Regular-Reports-Compilation.pdf?sequence=5&isAllowed=y, erişim 02.08.2022.
- DEGAWAN Minnie, “Indigenous languages: Knowledge and hope”, *The UNESCO Courier*, <https://en.unesco.org/courier/2019-1/indigenous-languages-knowledge-and-hope#:~:text=For%20indigenous%20peoples%2C%20languages%20not,and%20aspirations%20of%20their%20youth>, erişim 08.05.2022.
- DEVYATKIN Pavel (2020). “Vulnerable Communities: How has the COVID-19 Pandemic Affected Indigenous People in the Russian Arctic?”, <https://www.thearcticinstitute.org/vulnerable-communities-covid-19-pandemic-indigenous-people-russian-arctic/> (Erişim Tarihi: 28.04.2022)
- Diplomatiya Aləmi World of Diplomacy, Journal of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, 56/2020 Special Edition, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/azerbaycan-cumhuriyeti-disisleri-bakanliginin-yayini-diplomasi-dunyasi-dergisi-turk-konseyi-ozel-sayisi-12-tr.pdf>, erişim 27.04.2022.
- HABOUD Marleen interview with KUNTZ Lucía Iglesias, (2009) “An Epidemic is Threatening Indigenous Languages” *The UNESCO Courier-Special edition*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000185904>, erişim 08.05.2022.
- HENNIDA Citra ISNAINI Santi ve KINASIH Sri Endah. (2018). “Globalization and Indigenous People Adaptation: Sasi as Social Institution in Maluku”, In Proceedings of the 4th International Conference on Contemporary Social and Political Affairs, 96-100, <https://www.scitepress.org/Papers/2018/88173/88173.pdf>, erişim 10.06.2022.

- HERMAN Arthur (2022). “Sweden and Finland Will Help NATO Counter Russia in the Arctic”, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/sweden-and-finland-will-help-nato-confront-russia-in-the-arctic-ice-submarine-nuclear-11654786841>, erişim 15.06.2022.
<https://arctic-council.org>, erişim 02.08.2022.
<https://itchf.org/haqqimizda/>, erişim 27.04.2022.
https://turk-pa.org/tr/content/about_turkpa/activities, erişim 27.04.2022.
<https://www.arctic-council.org/about/observers/>, erişim 16.06.2022.
<https://www.un.org/development/desa/indigenoupeoples/mandated-areas1/en/vironment.html#:~:text=Multiple%20threats%20and%20obstacles%20hinder,the%20rights%20to%20legal%20recognition%2C>, erişim 10.06.2022.
- JEREZ Mirian Masaquiza (2021). “Challenges and Opportunities for Indigenous Peoples’ Sustainability”, Decade of Action Policy Brief No. 101, https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2021/04/PB_101.pdf, erişim 11.06.2022.
- “Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia’s Invasion of Ukraine”, <https://www.state.gov/joint-statement-on-arctic-council-cooperation-following-russias-invasion-of-ukraine/>, erişim 13.06.2022.
- “Joint Statement on Limited Resumption of Arctic Council Cooperation”, <https://www.state.gov/joint-statement-on-limited-resumption-of-arctic-council-cooperation/>, erişim 13.06.2022.
- KASSEINOV Dusen (2019). “The Importance of Turksoy on the 10th Anniversary of The Nakhchivan Agreement”, (ed.) Ceyhun Şahverdiyev, Cavid Veliyev, *Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*, Baku, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/ozel-yayin-turk-konseynahcivan-anlasmasinin-10-yil-donumu-11-tr.pdf>, erişim 26.04.2022.
- KRUPNIK Igor (2014). “The Cultural Icescapes of the Arctic”, <https://ocean.si.edu/ecosystems/poles/cultural-icescapes-arctic>, erişim 28.04.2022.
- KYDYRALI Darkhan (2016). “Message From The President”, (ed.) Süer Eker, Ülkü Çelik Şavk, *Tehlikedeki Türk Dilleri II A: Örnek Çalışmalar*, Cilt 2, Uluslararası Türk Akademisi& Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Astana, http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/TTD_cilt_2.pdf, erişim 13.06.2022.
- KYDYRALI Darkhan (2019), “Ten Years of the Turkic Academy: Activities, Achievements And Lessons”, (ed.) Ceyhun Şahverdiyev, Cavid Veliyev, *Turkic Council: 10th Anniversary of the Nakhchivan Agreement*” Baku, <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/ozel-yayin-turk-konseynahcivan-anlasmasinin-10-yil-donumu-11-tr.pdf>, erişim 26.04.2022.
- LEMPRIERE Molly (2018). “Siberia: will the once-frozen wilderness give up its riches?” <https://www.mining-technology.com/analysis/siberia-will-frozen-wilderness-give-riches/#:~:text=%E2%80%9CThe%20Siberian%20region%20is%20rich,Krasnoyarsk%20Krai%20and%20Irkutsk%20Oblast.%E2%80%9D>, erişim 07.05.2022.
- “Organizasyon Tarihiçesi”, <https://www.turkkon.org/tr/organizasyon-tarihcesi>, erişim 26.04.2022.
- “Protecting Languages, Preserving Cultures”, <https://www.un.org/en/desa/protecting-languages-preserving-cultures-0>, erişim 08.05.2022.
- RIDGWELL Henry (2022). “Power of Siberia 2’ Pipeline Could See Europe, China Compete for Russian Gas”, *Voanews*, <https://www.voanews.com/a/power-of-siberia-2-pipeline-could-see-europe-china-compete-for-russian-gas-6402242.html>, erişim 07.05.2022.

- Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü
- SCHPEPP Matthias (2011). "Change in Russia's Far East: China's Growing Interests in Siberia", çev Christopher Sultan, *Spiegel*, <https://www.spiegel.de/international/world/change-in-russia-s-far-east-china-s-growing-interests-in-siberia-a-761033.html>, erişim 07.05.2022.
- SOLASH Richard (2010). "Silent Extinction: Language Loss Reaches Crisis Levels", *Rferl*, https://www.rferl.org/a/Silent_Extinction_Language_Loss_Reaches_Crisis_Levels/1963070.html, erişim 07.05.2022.
- "Türk Akademisi", https://www.turkkon.org/tr/iliskili-kurumlar/turk-akademisi_1, erişim 26.04.2022.
- "Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi", <https://tcbb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>, erişim 16.06.2022.
- "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına dair Nahçıvan Anlaşması", https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf, erişim 26.04.2022.
- "Türk Dünyası 2040 Vizyonu", <https://www.turkkon.org/assets/pdf/haberler/turk-dunyasi-2040-vizyonu-2396-98.pdf>, erişim 13.06.2022.
- UN Economic and Social Council (2016) "Indigenous languages: preservation and revitalization (articles 13, 14 and 16 of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples)", Permanent Forum on Indigenous Issues Fifteenth session, New York, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/055/48/PDF/N1605548.pdf?OpenElement>, erişim 08.05.2022.
- "О компании Сила Сибири", <https://tomsk-tr.gazprom.ru/about/sila-sibiri/>, erişim 07.05.2022.
- "Постановление Правительства Российской Федерации от 20.11.2021 г. № 1981, Постановление Правительства Российской Федерации от 16.11.2019 г. № 1462, Постановление Правительства Российской Федерации от 05.05.2018 г. № 558...etc." <http://government.ru/docs/all/>, erişim 08.04.2022.
- Prina Federika (2014). "Защита прав меньшинств и коренных народов Российской Федерации: проблемы и решения для будущего", Группа по правам меньшинств Европы, <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2014/11/mrg-protecting-rights-minorities-indigenous-peoples-russian-federation-RU.pdf>, erişim 05.08.2022.
- "Российская Федерация Федеральный Закон О Гарантиях Прав Коренных Малочисленных Народов Российской Федерации, 30 апреля 1999 года № 82-ФЗ", <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102059473>, erişim 02.05.2022.
- "Российская Федерация Федеральный Закон о Государственной Поддержке Предпринимательской Деятельности в Арктической Зоне Российской Федерации, от 13.07.2020 № 193-ФЗ (последняя редакция)", <http://kremlin.ru/acts/bank/45677>, erişim 06.05.2022.
- "Российская Федерация Федеральный Закон О Государственном Языке Российской Федерации", <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102092715>, erişim 05.05.2022.
- "Ростат озвучил первые итоги переписи", <https://rosstat.gov.ru/folder/313/document/160796>, erişim 29.04.2022.
- "Стандарт Ответственности Резидентов Арктической Зоны РФ Сохранит Традиционный Уклад Жизни КМНС", <https://iltumen.ru/news/19249>, erişim 06.05.2022.

- “Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 г. № 400, О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации”, <http://kremlin.ru/acts/bank/47046/page/5>, erişim 13.04.2022.
- “Указ Президента Российской Федерации от 02.05.2014 г. № 296”, <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201405050030.pdf>, erişim 07.05.2022.
- “Указ Президента Российской Федерации от 13.05.2000 N 849 "О полномочном представителе Президента Российской Федерации в федеральном округе", <http://sfo.gov.ru/polpred/polpred/doc5/>, erişim 08.04.2022.